

Лекції курсу «Лінгвопрагматика категорії гіпотетичності в сучасній іспанській мові»

Змістовий модуль 1: Теоретичні дослідження суб'єктивного способу іспанської мови в XIX-XX ст.

У підходах до вивчення суб'єктивного способу іспанської мови спостерігається варіативність термінів. Визначення вчених розподіляються за двома критеріями – семантичним та синтактико-семантичним. Варто зазначити, що іспанські вчені почали цікавитися функціонуванням суб'єктивного способу раніше за французьких, а саме з кінця XV століття, тоді як французькі – з середини XVI століття. Іспанські дослідники особливу увагу приділяли вираженню смислів суб'єктивним способом, натомість, французькі – констатації його функцій.

Огляд граматик попередніх епох засвідчує, що першою граматикою іспанської мови була праця Антоніо де Небріхи (Antonio de Nebrija) "Граматика Антоніо де Небріхи" ("Grammatica Antonii Nebrissensis") [206] (1492). До неї видавалися лише граматика латинської або грецької мов. Її поява була безсумнівно пов'язана із закінченням Реконквісти (1492) та початком унормовування кастильського мовлення під опосередкованим впливом Католицьких королів (Фердинанда II Арагонського та Ізабелли I Кастильської). Книга Небріхи стала першою романською граматикою у тогочасній Європі, яка хоч і базувалася на вченнях латинських та грецьких граматистів, проте не калькувала латину, а зверталася до народної мови. Небріха стверджував, що за допомогою суб'єктивного способу одне дієслово поєднується з іншим, тому що "subjungere" означає "поєднувати, підпорядковувати" [206]. В XVI столітті граматисти вже усвідомлювали ідентичність форм суб'єктивного способу та оптативу, проте семантичне розрізнення продовжувало мати місце. 1559 року побачила світ перша анонімна іспанська граматика "Граматика народної мови Іспанії" ("Gramática de la lengua vulgar de España") [134], яка виключала поняття "оптативу". Вона відрізнялася від існуючих граматик тим, що вводила поняття "загальноживаного" (загального) суб'єктивного способу. В епоху Золотого Віку (XVI–XVII століття) вчені надалі працювали над розрізненням оптативу й

суб'єктивного способу, які вважалися незалежними, хоч і були ідентичними з морфологічної точки зору. Для визначення оптативу використовувався семантичний критерій, тоді як для суб'єктивного способу – синтаксичний. В праці Гонсало Корреаса (Gonzalo Correas) "Мистецтво іспанської кастильської мови" ("Arte de la lengua Española Castellana") (1625) [89] експліцитно з'являється субкатегоріальна залежність оптатива від суб'єктивного способу. У граматиках, які видавалися з 1660 по 1771 роки, суб'єктивний спосіб визначався за двома критеріями підрядності. Перший полягав у семантичній концепції дієслівного способу, другий – у синтаксичній, згідно з якою форми суб'єктивного способу можуть з'являтися у реченні під керуванням сполучників або часток.

Семантичний критерій. Його застосовували починаючи з кінця XVIII ст. Гільєрмо Антоніо де Крістобаль і Харамільйо (Guillermo Antonio de Cristóbal y Jaramillo) "Нове мистецтво орфоепії, кастильська граматики, орфографія і каліграфія" ("Arte nuevo de ortología, gramática castellana, ortografía y caligrafía". Toledo, 1793) [91] до кінця XX століття Валор Ернандес (Valor Hernández E., Valor Hernández M.) "Курс іспанської граматики" (Curso de gramática española. Valencia, 1973) [247].

Відомий іспанський граматист Луїс де Мата і Араухо (Luis de Mata y Araujo) "Новий короткий нарис кастильської граматики або справжній і простий метод викладати іспанську мову за загальними принципами філософії спільними для мов, підлаштований під латину задля спрощення вивчення" ("Nuevo epítome de Gramática castellana, o verdadero y sencillo método de enseñar el castellano por principios generales a la filosofía común de las lenguas arreglado también a la latina para facilitar su estudio") [188] в 1805 році визначав суб'єктивний спосіб як такий, що залежить від іншого дієслова або сполучника, задля пояснення змісту. В цій дефініції уточнюється один з трьох типів контексту суб'єктивного способу, а саме «сполучник», а не «частки», як у більш ранніх граматиках (XVII–XVIII століття). Структури, що містять суб'єктивний спосіб, не мають жодного значення і потребують додаткових елементів, щоб набути його.

Мовознавець Франсіско Лакуева (Francisco Lacueva) "Елементи загальної граматики у зв'язку з усним мовленням або виклад принципів, які повинні слугувати основою для вивчення мов" ("Elementos de Gramática General con relación a las Lenguas Orales, o sea, exposición de los principios que deben servir de base al estudio de las lenguas") [159] (1832) інтуїтивно відчував подвійний характер суб'єктивного способу і дієприкметником називав прикметник; інфінітивом називав іменник, а всі інші дієслівні способи відносив до атрибутиву, таким чином, що всі вони представляють ідею, яка реально і позитивна існує в іншій, то в незалежній, то в підрядній формі, то за певної умови. Під впливом французького раціоналізму вчений допускає особливість лінгвістичної субстанції під назвою "спосіб" і її зв'язок з вираженням "ідеї".

Опрацювавши різні теоретичні течії своє визначення суб'єктивного способу у 1849 році дав Дієго Нарсісо Ерранц і Кірós (Diego Narciso Herranz y Quirós) "Скорочений виклад іспанської граматики призначений для дітей, які навчаються в школі" ("Compendio mayor de gramática castellana, para uso de los niños que concurren a las escuelas") [145]. Він визначав суб'єктивний спосіб як такий, що для позначення своєї дії або ствердження потребує об'єднання з іншим дієсловом і певною часткою. Це визначення стало синтезом рис, які граматики століттями надавали суб'єктивному способу. По-перше, вони виділили присутність поняття "дія" (успадковане від греко-латинської традиції) і поняття "твердження", яке в граматичній традиції Пор-Рояля могло б тлумачитися як об'єднання підмета і предиката (присудка). Концепт "дії" посилався б на семантичні поняття, тоді як концепт "твердження" – на синтаксичні. По-друге, термін "об'єднання, об'єднуватися", що використовувався з часів Небріхи, пов'язаний з теоріями позиційного типу. По-третє, новацією була наявність у визначенні синтагми "дієслово і певна частка", яка не була обов'язковою до Ерранца. Цей факт, як стверджував Дестут де Трасі [101], свідчить про те, що з другої половини ХІХ століття суб'єктивному способу надавалося значення додаткового індикатора підрядності.

Ще по-іншому оцінював суб'єктивний спосіб Гомес де Саласар (Gómez de Salazar). У праці "Нарис з граматики іспанської мови" ("Compendio de la gramática

de la lengua española") (1870) [232] він доводив існування лише двох дієслівних способів залежно від граматичної особи: визначений і невизначений. Критерієм, на підставі якого визначається дієслівний спосіб, є часова форма дієслова. Учений виділив три категорії часу: теперішній, минулий (або претерит) та майбутній. Різниця між визначеним і невизначеним способами полягає у тому, що перший спосіб вказує на час, в який відбувається дія, а другий – ні. Отже, ще однією рисою іспанського суб'єктивного способу є невизначеність у часі, яка конкретизується через майбутній час. На цій часовій вісі майбутнього розташовані різні форми, які традиційно асоціюються з суб'єктивним способом: позитивний майбутній час (*amaré*), побажальний майбутній час (*ame*), суб'єктивний майбутній час (*amara/amase/amare/amaría*) ("*Cuándo me amare estaría muy contenta*" [Кабов А.В.] і виконавчий майбутній час (*ama tú*).

Ще одним нюансом визначення суб'єктивного способу збагатив Франсіско Комелеран (Francisco Comellerán). У праці "Граматика іспанської мови складеної у відповідності з планом і найвикористованішими методами у викладанні латини і для спрощення вивчення цієї мови учнями середньої школи" ("*Gramática de la lengua castellana compuesta con arreglo al plan y método más generalmente seguidos en la enseñanza del latín y para facilitar a los alumnos de segunda enseñanza el estudio de este idioma*") [85] (1881) він визначив суб'єктивний спосіб як такий, що додає до ідеї, яку позначає будь-яке дієслово, ідею бажання, умови, випадку або вірогідності. Комелеран чітко розрізняв поняття, які у французькому функціональному структуралізмі назвали б "лексемами" і "грамемами". За фразою "ідея, яку позначає будь-яке дієслово" криється поняття "лексична монема" (за А.Мартіне), до якої приєднується "граматична монема", характерна для суб'єктивного способу. Комелеран стверджував що, суб'єктивний спосіб додає до лексичної основи поняття "бажання", "умови", "випадку", або "вірогідності", – які базуються на різних критеріях (семантичний – "бажання", логічний – "вірогідність", кількісний показник вживання в текстах – "умова"), лише одне з них ("випадок") є зовсім незрозумілим.

Дещо змістився акцент у розгляді суб'єктивного способу іспанської мови в ХХ столітті: у працях вчених все більше проявляється вплив логіки і її

об'єднання з мовознавством. Цю традицію започаткував Родольф Ленц (Rodolf Lenz) у праці "Речення і його частини. Дослідження загальної та іспанської граматики" ("La oración y sus partes. Estudios de gramática general y castellana") [164] (1920) він виділив в іспанській мові три дієслівні способи з формальної точки зору – дійсний, суб'єктивний і наказовий. При цьому вчений зазначав, що з логічної точки зору суб'єктивний спосіб ділиться на два способи: 1) спосіб, що виражає сумнів (dubitativo) і 2) оптатив (побажальний спосіб). За висновками Ленца, суб'єктивний і наказовий способи озвучують факти як такі, що існують лише в нашій уяві. Спосіб, що виражає сумнів, розглядає уявні факти як сумнівні або просто можливі (проблемні судження); оптатив і наказовий спосіб розглядають їх як бажані або необхідні (достовірні судження). Таким чином, Ленц трактує суб'єктивний спосіб, як охоплюючий термін, який включає в себе значення "способу, що виражає сумнів" і "оптатива". Тут спостерігається явна асиметрія між термінами і поняттями, оскільки розташування і статус наказового способу і власне суб'єктивного способу в модальній системі Ленца здаються аномальними. Поділ суб'єктивного способу на дві складові нагадує класифікацію Нун'еса де Аренаса (Nuñez de Arenas) "Загальна граматика" ("Gramática general" (1847) [211]), згідно з якою в ХІХ столітті суб'єктивний спосіб мав 3 складові – кондиціонал, оптатив, вірогідний спосіб.

На особливу увагу заслуговує визначення суб'єктивного способу Фернандесом Колінасом (Fernández Colinas) у праці "Довідник іспанської граматики" ("Prontuario de gramática española") [83]. У 1970 році він експліцитно відзначив присутність суб'єктивного способу в незалежних структурах. Вчений зазначив, що суб'єктивний спосіб виражає бажання, сумнів або оповіщення, якщо йдеться про незалежне речення і вживається переважно в підрядних реченнях. У визначенні Колінаса відчувається паритет або принаймні внутрішньо притаманне співвідношення між суб'єктивним і наказовим способами, які мовознавці зазвичай розділяють.

Синтактико-семантичний критерій. Розвиток цього критерію простежується в іспанських граматиках ХІХ–ХХ століть.

У 1800 році грамати́ст Гільєрмо Антоніо де Крістобаль і Харамільйо (Guillermo Antonio de Cristóbal y Jaramillo) у своїй праці "Уроки з іспанської граматики, орфографії так як їх викладають" ("Lecciones de Gramática-Ortografía Castellana según y como lo enseña en su estudio") [92] додав певні синтаксичні нюанси до свого визначення суб'єктивного способу 1793 і 1798 років, а саме те, що суб'єктивний спосіб потребує іншого часу і частки, щоб проявити своє значення й удосконалити його. У цьому визначенні помітний вплив раціоналізму, зокрема у виділенні поняття «час». Така зміна в концепції суб'єктивного способу зумовлена розумінням і сприйняттям тексту. Харамільйо відзначив також залежність дієслова в суб'єктивному способі від іншого дієслова за допомогою терміну "час" у формі синекдохи і часток як обов'язкового лексико-граматичного контексту.

Один із грамати́стів середині ХІХ століття Гомес Ермосілья (Gómez Hermosilla) "Принципи загальної граматики" ("Principios de gramática general", 1841) [144] базував своє визначення суб'єктивного способу на вченні французького вченого Ніколя Бозе (N. Beauzée) [52]. Гомес Ермосілья відзначав, що рух по відношенню до осіб може ще розглядатися як незалежний від іншого або як підрядний йому. У першому випадку дієслівний спосіб мав би називатися абсолютним, тоді як у другому – особовим відносним; однак граматики перший спосіб назвали – дійсним, а другий – суб'єктивним. Термін "суб'єктивний" може зберігатися, тому що реально відношення однієї дії до іншої зазвичай виражається за допомогою сполучника. Тлумачення модальної подвійності у дусі теорії дієслівних часів Пор-Рояля не є позитивним для мовної реальності. У другій частині свого визначення вчений порівнює суб'єктивний спосіб з імпліцитним кон'юнктивом.

Інтерес до іспанської граматики проявляли науковці не тільки з Іспанії, а й з Латинської Америки. Одним із таких учених був венесуельський грамати́ст ХІХ століття Андрес Бельо (Andrés Bello) [54]. Необхідно зауважити, що на початках своєї наукової діяльності учений перебував під впливом французьких грамати́стів-універсалістів, проте згодом став прихильником

антираціоналістичних і синхронних теорій британського емпіризму. Таким чином, він став на бік теорії дієслівного способу, яка базувалася на парадигматичному відношенні з мінімальним семантичним навантаженням. У 1847 році у своїй праці "Граматика іспанської мови призначена для використання американцями" ("Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos") [54], в якій він визначає дієслівний спосіб як дієслівну форму для вказання операцій розуміння або душевних емоцій. Розподіливши дієслівні закінчення на різні групи за значенням, Андрес Бельо класифікував їх на чотири способи: дійсний, загальноживаний (загальний) суб'єктивний, гіпотетичний суб'єктивний і оптативний (побажальний) суб'єктивний. У поясненні дійсного та суб'єктивного способів А.Бельо дотримувався традиційних семантичних критеріїв: дійсний спосіб відносив до груп закінчень, які стверджувально або заперечно реагують на якийсь факт, тоді як форми загальноживаного суб'єктивного способу використовуються в реченнях, які не заперечують чогось і не стверджують щось, позначають невпевненість або сумнів і викривають об'єкт бажання або будь-яке душевне переживання. Оптативний суб'єктивний спосіб, в свою чергу, виражає побажання в незалежних реченнях, а гіпотетичний – умову або припущення. Згодом А.Бельо вніс корективи у визначення дієслівних способів, відзначивши, що вони є закінченнями дієслова, що утворилися під впливом або в результаті керування словом або реченням, яким вони підпорядковані або можуть бути підпорядковані. Дієслово головного речення може стати імпліцитним, створювати еліптичні конструкції оптативного суб'єктивного способу, наприклад: "*Que vayamos a los toros y te sientes junto a mí, eso sí; pero que yo pague por los dos, eso no*" [63, с. 68]. Зрозуміло, що відбувся еліпсис першої частини речення: "*Si deseas que . . .*".

Бельо вважається інноватором, оскільки його визначення дійсного та суб'єктивного способів було першим зразком структуралістського принципу лінгвістичної дистрибуції в іспанській граматиці. Згідно з цим принципом, вчений поділив дієслівні закінчення на дві основні групи, які залежать від їх можливостей комбінувати з певними дієсловами: форми дійсного способу, підпорядковані дієсловом "saber, afirmar", і форми загальноживаного

суб'єктивного способу, які керуються дієсловами "dudar, desear". З цього випливає, що визначення дієслівного способу А.Бельо становить лише морфологічне відображення дієслова головного речення і не є семантичною функцією. Щодо загальноживаного та оптативного суб'єктивних способів, то Бельо розглядав їх як дві окремі дієслівні категорії. Імовірним поясненням такої позиції є наслідування грецької, а не латинської граматики. Класична грецька мова володіла оптативом і суб'єктивний способом (з відповідними йому морфемами – частка "na" – в сучасній грецькій мові), тоді як у класичній латині відбулося злиття обидвох форм.

Походження іспанської мови від латини робить дискусійним модальне розрізнення А.Бельо дієслівних способів. Різниця між загальноживаним і оптативним суб'єктивними способами є нечіткою, оскільки, за його визначенням, обидва мали б належати до одного способу. Єдина різниця між ними – еліпсис дієслова головного речення.

Іспанські граматисти виокремлюють, передусім, відсутність семантичної автономії як риси, притаманної функціональній природі суб'єктивного способу.

Погляди другої половини ХХ століття репрезентують Алонсо і Енрікес Уренья (Alonso, Henríquez Ureña) "Іспанська граMATика" ("Gramática castellana") (1938–39) [41] і Санцо Лодре (Sanz Lodre) "Трактат з іспанської граMATики з граMATичним аналізом" ("Tratado de gramática española con análisis gramatical") (1939) [167]. Е. Урен'я стверджував, що суб'єктивний спосіб набуває значення бажання або сумніву і вживається в простому і підрядних реченнях. Санц Лодре визначав суб'єктивний спосіб як такий, що виражає бажання або відношення залежності. У визначенні Урен'ї йдеться про можливість появи суб'єктивного способу в різних типах речень залежно від його синтактико-семантичної автономії. Визначення Лодре є парадигматичним прикладом того, що можна назвати архісемемами суб'єктивного способу, а саме "вираження бажання" і позначення синтаксичної підрядності.

Аларкос Ллорач (Ллорак) (Alarcos Llorach) в своїй праці "Дослідження функціональної граMATики іспанської мови" ("Estudios de gramática funcional del

español") [38] (1970) стверджує, що морфемами суб'єктивного способу корелюють з морфемами дійсного способу. А. Ллорач (Ллорак) охарактеризував цю кореляцію як форми, які не позначають ірреальність/форми, які позначають ірреальність. Таким чином, учений використав бінарні антитези: маркований член бінарної опозиції складається з морфем суб'єктивного способу, які надають дії нюансу суб'єктивності, тоді як немаркований член складається з морфем дійсного способу, які окреслюють дію такою, як вона є. На його думку, присутність закінчень в обидвох способах залежить від ідеї, яка виражається в іншому реченні. Таким чином, існує категорія дієслів і слів, які керують появою суб'єктивного способу, за умови, що вони виражають характер ірреальності.

Значним внеском в теорію суб'єктивного способу стало видання граматики Королівської іспанської академії (RAE) "Нарис нової граматики іспанської мови" ("Esbozo de una nueva gramática de la lengua española") [117] (1973). В ньому суб'єктивний спосіб характеризується як спосіб нереальності або ірреальності та залежить від іншого дієслова, яке надає дієслову підрядного речення рис ірреальності, яку кожне з них виражає. Звідси походить і назва способу "суб'єктивний", що позначає підрядний або залежний. Це не означає, що суб'єктивний спосіб завжди підпорядкований схемі "експліцитне керуюче дієслово+керована форма суб'єктивного способу". Відомо, що в багатьох простих і незалежних реченнях єдиним дієсловом є дієслово в суб'єктивному способі (зокрема, речення можливості, сумніву, бажання й оповіщення). В них суб'єктивний спосіб вказує на волюнтативний, сумнівний або почуттєвий характер висловлення, допомагаючи собі частками або змістом, і в розмовній мові, інтонацією. Отже, на думку членів Королівської іспанської академії, суб'єктивний спосіб отримує значення в реченні за допомогою інших дієслівних форм, сполучників та часток.

Ознайомившись зі вченнями граматистів різних епох, зазначимо, що, на нашу думку, доцільніше використовувати один з критеріїв дослідження суб'єктивних способів, а не змішувати їх, оскільки важко врахувати всі фактори, які впливають на семантику та синтаксичну роль суб'єктивних способів у висловленні. На сучасному етапі розвитку французької та іспанської мов

морфологічний чинник не впливає так на зміну значення суб'єктивних та кондиціональних способів, як це мало місце на початках розвитку вищезазначених мов. Першочерговим завданням стає визначення семантики дієслівних способів, їх взаємодії і ролі в отриманні висловленням свого значення.

Змістовий модуль 2: Поліфонічна теорія М.Л.Донер

Поліфонічні теорії умовного способу. Праця Жана-Клода Анскомбра (Jean-Claude Anscombre) і Освальда Дюкро (Oswald Ducrot) "Аргументація в мові" ("L'argumentation dans la langue") (1983) [49], започаткувала пояснення вживання суб'єктивного способу з точки зору аргументативної семантики та поліфонії. Їхньою послідовницею стала Марія Луїза Донер (María Luisa Donaire). Ця теорія, яка базується на семантичних, а не на морфологічних чи синтаксичних чинниках, може претендувати на всезагальну для пояснення застосування суб'єктивного способу в головних та підрядних реченнях.

Поліфонічна теорія набула розвитку у праці іспанської вченої Марії Луїзи Донер (María Luisa Donaire) "Суб'єктивний спосіб і поліфонія (іспанська, французька мова)" ("Subjuntivo y polifonía (español, francés)" [111], яка вийшла в Мадриді в 2001 році. На думку автора, доповнена і уточнена нею поліфонічна теорія Ж.-К.Анскомбра і О.Дюкро може використовуватися для пояснення прагматики суб'єктивних способів іспанської і французької мов.

Методологія Марії Луїзи Донер. Використовуючи дескриптивний метод, метод зіставного аналізу, структурно-функціональний метод, М.Л.Донер дійшла висновку, що дієслівні форми суб'єктивного способу французької мови не мають жодної специфічної морфеми, а лише використовують морфологічну константу (своєрідний "морф") для позначення минулого недоконаного дійсного способу. Попри морфологічні зміни, притаманні кожному дієслову, ця морфологічна константа систематично повторюється, набуваючи форми "i, y" на письмі: *sois, soyons, soyez ; aie, ayons, ayez ; parle, parlions, parliez*. Вона з'являється лише в 1-й, 2-й особах множини. Без цього своєрідного «морфу» форми суб'єктивного способу втрачають своє значення.

Аргументативна семантика Ж.-К.Анскомбра і О.Дюкро виокремила у сучасній лінгвістиці поняття *поліфонії*, яке дає змогу здійснювати поглиблений

аналіз мовних одиниць. "Поліфонія, за Дюкро, трактується як щось на кшталт "множинності голосів", яку висловлення дозволяє "почути". [111, с. 54]. Спільним у теорії О.Дюкро та М.Л. Донер є позначення присутності точок зору за допомогою суб'єктів висловлення, а також твердження про виникнення поліфонії з множинності точок зору і полеміки мовця з суб'єктами висловлення" [111, с. 56]. М.Л. Донер поглибила теорію О.Дюкро твердженням, що поліфонія присутня не тільки у висловленні, а й у самій мові. Показниками поліфонії є форми суб'єктивного способу.

Вчена намагається вирішити проблему визначення та виокремлення суб'єктів висловлення в реченні, оскільки вони не виражаються за допомогою слів. Їм відповідає семантичне або семантико-прагматичне тлумачення слів, яке О.Дюкро називає *точкою зору*. Мовець керує точками зору, які конструюють зміст висловлення.

"Точка зору" проявляється за допомогою мовних одиниць, або засобів прагматичного характеру. М.Л. Донер дала своє визначення поняття "точка зору": це "форма аргументації, яка представляє сигніфікат як результат вибору і перетворює висловлення в полеміку" [111, с. 67]. Поліфонічна аргументація може базуватися на обраній або недопустимій точці зору. Отже, мовознавець виділяє *прихильну точку зору*, яка аргументує на користь змісту певної мовної одиниці, що вказує спрямування, і *неприхильну*, яка аргументує проти цього спрямування. Саме мовець започатковує полеміку і вирішує, які точки зору мають втрутитися в неї. Таким чином, мовець спочатку може висловити три різні точки зору, але згодом однаково відкине дві з них, залишивши лише одну.

Один із найважливіших висновків М.Л. Донер такий: "Суб'єктивний спосіб сприяє утворенню підрядних речень, оскільки він лише породжує полеміку точок зору, а членом речення, який обирає одну з них, найчастіше є дієслово у формі дійсного способу" [111, с. 83]. Це визначення також дає змогу дослідниці пояснити причину комбінування суб'єктивного способу з такими мовними одиницями, як сполучник "*que*", заперечення, прислівники, іменники (*roi, Dieu*). Всі вони є препозитивними і мають одну спільну рису: здатність обирати одну з двох запропонованих точок зору. Для їх позначення М.Л. Донер використовує

термін «селектори», запропонований І. Боске (I. Bosque) в 1990 році в журналі "Indicativo y subjuntivo" [63].

За допомогою методу суцільної вибірки, іспанська дослідниця виділяє п'ять типів речень, які забезпечують побудову суб'єктивного способу: 1) V – subj (*Quiero que venga*); 2) V – subj (*Que viva Francia*); 3) Que V – subj (*Que salga inmediatamente !*); 4) Construction impersonnelle + V – subj (*Es posible que nos quedemos hasta Pascua*) 5) Que V – subj (*Que se produzca una fuga y salta todo*).

У найчастотнішому типі речень (V – ind que V – subj) поліфонічні інструкції у семантико-аргументативному описі розподіляються таким чином: дієслово в дійсному способі вказує на обрання прихильної або неприхильної точки зору; сполучник "que" маркує дві точки зору у висловленні; дієслово в суб'єктивному способі розглядає і виражає дві точки зору в полеміці.

М.Л.Донер дійшла висновку, що недоцільно вивчати чергування: дійсний/суб'єктивний спосіб. Граматична традиція розглядає це чергування на основі ієрархічної концепції дієслівних способів, в якій дійсний спосіб є правильним, а суб'єктивний – особливою модальною формою. На думку вченої, таких чергувань не буває, існує лише морфологічний вибір, згідно з аргументативними задумками. Слова, на які посилається "морф" суб'єктивного способу аналізуються і порівнюються між собою для обрання найоптимальнішого шляху аргументації обраної орієнтації висловлення.

Змістовий модуль 3: Суб'єктивний спосіб сучасної іспанської мови в різножанрових дискурсах

Завдання запропонованого розділу – впровадити основні принципи поліфонічної теорії О. Дюкро [113], Ж.-К. Анскомбра [49], М.Л. Донер [111], дослідити вплив суб'єктивних способів на формування семантики висловлення за допомогою поліфонічної теорії М.Л. Донер, встановити слова-селектори суб'єктивних способів, які впливають на перебіг змісту висловлень, виявити образний потенціал суб'єктивних способів у прислів'ях, приказках, максимах та особливості їх функціонування в законодавчих текстах. Для виконання цих завдань було використано метод лінгвістичного спостереження, аналіз парадигми для визначення функціонування форм суб'єктивних способів обох

мов в художньому дискурсі за матеріалами вибірки прикладів з творів художньої літератури ХХ століття – Ignacio Aldecoa "Cuentos" [39], Fernando Arrabal "Pic-Nic, El triciclo, El laberinto" [50], Salvador de Madariaga "Corazón de piedra verde" [178], Juan Rulfo "Pedro Páramo" [230], Camilo José Cela "La Rosa" [76], Kosma Huélamo J. "Teatro contemporáneo" [155]). Твори перелічених авторів були обрані через стилістичний аспект (використання минулих часів дійсного та суб'єктивного способів), багатство діалогічного мовлення, різножанровість (романи, театральні п'єси, повісті, оповідання). Додатковим матеріалом слугували законодавчі тексти (Constitución Española 1978 [88]); прислів'я, приказки, максими, відібрані з таких праць: Marta Benítez Lucas "Canciones, adivinanzas, trabalenguas, refranes, leyendas y cuentos españoles" [172], Polo Alberto Briceño "1700 refranes (De sentido común)" [218]). У дослідженні використано усю парадигму форм: теперішня, минула, минула недоконана, давноминула, майбутня. Такий підхід забезпечує ґрунтовне розкриття смислових особливостей функції суб'єктивних способів.

Дієслова, заперечні частки, прислівники та сполучники як селектори суб'єктивних способів в головних реченнях художнього дискурсу

Невід'ємним структурним елементом теперішньої форми обох мов є формант *que*. Суб'єктивні способи використовується в незалежних реченнях для вираження:

– наказу. В іспанській мові в прямих імперативних реченнях для усіх осіб дієслова також характерний суб'єктивний спосіб: "*Que María salga inmediatamente!*", "*Que no se empeñe de eso!*" [240, с. 142], "*Nunca faltes a la verdad*" [64, с. 288]. Як зазначається в граматиці Королівської академії Іспанії (RAE), заперечна форма минулого недоконаного суб'єктивного способу може виражати зі сполучником "*que*" позитивне бажання: "*¡Que no fuese yo un Dios!*" = "*¡Ojalá fuese yo un Dios!*".

За теорією М.Л. Донер, у наказових реченнях іспанської мови селекторами прихильної точки зору є наступні чинники: відсутність заперечної частки *no*;

наявність прислівників зі значенням обов'язковості виконання дії (наприклад, *inmediatamente*); наявність розгорнутого додатку, що пояснює причину необхідності виконання дії. Неприхильна точка зору може реалізуватися за допомогою заперечної частки *no*, прислівників з заперечним значенням (наприклад, *nunca*).

Таким чином, у французькій та іспанській мовах незалежні речення, які виражають наказ, мають різні селектори суб'єктивних способів: для французьких речень – це еліптичне дієслово бажання або наказу, для іспанських – це відсутність заперечної частки *no*, наявність прислівників зі значенням обов'язковості виконання дії, а також розгорнутого додатку, що вказує на причину необхідності виконання дії. Спільною рисою для незалежних речень обох мов є імпліцитна присутність дієслів бажання або наказу в імпліцитних головних реченнях, побажання, прохання, поради:

В іспанському мовленні в таких реченнях присутня варіативність, оскільки використовуються прислівники *ojalá, así, quien*: "*Ojalá sea así*" [39, с. 105] "*Ojalá venga!*" [237, с. 142], "*¡Quien tuviera!*" [Кабов А.В.]. Теперішній суб'єктивний спосіб іспанської мови може позначати як одночасну, так і поступальну позицію. Слово "*ojalá*" походить від арабського "*wa sa ilah*" (у *quiera Dios*) та може виступати у двох іпостасях: у значенні вигука (хоч би, дай Бог, щоб) і сполучника допусту (навіть якщо, хоча). Зауважимо, що другий прояв притаманний переважно латиноамериканському варіанту іспанської мови. "*Ojalá*" в значенні вигука має експліцитну прихильну семантику і постійно займає початкову позицію в реченні: "*Ojalá mi primo vaya mañana a la playa*" [64, с. 286]. При цьому загальне значення висловлення визначається не вигуком, а відсутністю заперечної частки *no* перед суб'єктивним способом. Широкого поширення для вираження бажання набули також умовні речення без головної частини, які можуть доповнюватися зворотами "*al menos, por lo menos*": "*Si le hicieras un vestido a mi muñeca!*" [Кабов А.В.], "*He ahí uno que ha perdido el curso, por lo menos en lo que esté de mi mano*" [39, с. 95]. В латиноамериканському варіанті іспанської мови також існує варіативність форм — *tomaría (tomara), aviaos (Ojalá que no)*,

ánimas, bien haya (bendito), malhaya (maldito): "¡Amalaya fuese tan fácil vivir como morir!"[Кабов А.В.].

В іспанській мові застосування суб'єктивного способу без препозитивного селектора можливе – "*Ganemos las próximas elecciones*", "*Venga !*"[Кабов А.В.]. В цьому випадку форма суб'єктивного способу відіграє роль наказового способу та безпосереднього прохання. Загалом же, суб'єктивний спосіб іспанської мови відрізняється від наказового оціночним характером, вираженням бажання мовця незалежно від присутності співрозмовника.

Семантична відмінність між французькими та іспанськими реченнями полягає в ускладненому поясненні змісту суб'єктивного способу без препозитивного селектора у французькій мові. Спільною семантичною рисою є ідентичні селектори суб'єктивних способів в обох мовах. Форми суб'єктивних способів вказують також на час виконання бажаної дії: теперішній суб'єктивний спосіб – на вірогідність побажання; минулий недоконаний – низький ступінь вірогідності дії підрядного речення; давноминулий суб'єктивний спосіб – на нездійсненність побажання.

Іспанський суб'єктивний спосіб притаманний псевдонезалежним або квазіпідрядним реченням. Такі речення мовознавці часто відносять до підрядних, оскільки вони містять еліптичне дієслово, яке розглядається як частина головного речення [240, 45, 48]. До того ж, ці речення, як і їхні французькі відповідники, можуть бути сталими виразами. Таким чином, квазіпідрядні речення не є репрезентативними для аналізу частотності використання суб'єктивного способу в іспанській мові. До них відносять:

1) редуплікаційні конструкції, які діляться на два види і характеризуються ітеративністю дієслова: 1) конструкції роз'єднувального зразка ("*Le guste o no le guste*" [240, с. 143], "*Quieras o no quieras*" [62, с. 72]); 2) конструкції відносності ("*Venga quien venga*", "*Sea usted quien sea, se alegrará de verlo*" (можливі варіанти – *sea quien fuera, sea quien fuese, sea quien fuere*) [230, с. 2], "*Hiciera lo que hiciera (hiciese)*" [62, с. 78], "*Estés donde estás*" [Кабов А.В.]. Такі конструкції мають значення допусту. Будучи напівумовними, вони виражають фактично наступне: «що б не відбулося, все буде так, як сказано в головному реченні».

2) речення, що містять еліптичне дієслово головного речення: (*Deseo*) "*Que te mejores !*", "*Como digas...*", (*Haz*) "*Como tú quieras*" [39, с. 90], (*Que sea*) "*Lo que tú digas*" [Кабов А.В.];

3) сталі вирази: "*Maldita sea !*" [Кабов А.В.], "*Vaya usted con Dios*" [39, с. 103], "*Sea por lo que fuere, el zorillo decidió desaparecer*" [178, с. 19], "*Que yo sepa, no tiene todavía setenta años, eh ?*" [178, с. 24], "*Todo sea por Dios*" [230, с. 11].

Застосування суб'єктивного способу в квазіпідрядних реченнях іспанської мови, а отже, в редуплікаційних конструкціях та сталих виразах, є обов'язковим і безперечним.

Спільна риса обох мов в квазіпідрядних реченнях полягає в тому, що вони є закритими структурами і не пропускають в свій семантичний простір нових селекторів, які могли б докорінно змінити їхнє значення. Відмінність зумовлена тим, що селектором незалежних речень іспанської мови є еліптичне дієслово з побажальною семантикою, коли форма суб'єктивного способу є стверджувальною, і неприхильною – при заперечній формі, тоді як французьких відповідників – іменники, що виражають поняття, існування яких беззаперечне.

– припущення, сумніву. В іспанській мові речення, що виражають сумнів, вводяться прислівниками *tal vez, quizá, acaso, puede que, probablemente, posiblemente*. У таких реченнях може використовуватись і дійсний спосіб – все залежить від ступеня впевненості, яку мовець бажає виразити: "*Posiblemente es/sea cierto*" [240, с. 142], "*Quizá mi primo estudie filología*" [64, с. 280], "*Tal vez haya bebido agua demasiado fría*" [39, с. 78], "*De ser antes, tal vez se hubiera salvado*" [230, с. 19].

У прикладах з іспанської мови словами–селекторами суб'єктивного способу є прислівники *tal vez, quizá, acaso, puede que, probablemente* (прихильна точка зору), *posiblemente* (неприхильна точка зору). Таким чином, спільність полягає у застосуванні обома мовами прислівників селекторів, тоді як відмінність – у більшому впливі на загальну семантику прислівників-селекторів іспанської мови, ніж їхніх французьких відповідників.

Отже, у всіх розглянутих головних реченнях обох мов

- суб'єктивний спосіб не вказує на наказ, побажання, прохання, пораду, припущення, що відзначається в традиційних граматиках;
- скерування семантики речення в певному напрямі залежить від селектора точки зору, роль якого можуть виконувати дієслово, сполучник, заперечні частки (*ne . . . pas*), прислівник, сполучниковий вираз;
- експліцитне або імпліцитне дієслово-селектор найчастіше вживається у дійсному способі;
- суб'єктивні способи французької та іспанської мов мають препозитивний сполучник "que", який став частиною їх аналітичної конструкції.

Дієслова та заперечні частки - домінантні селектори суб'єктивних способів в підрядних реченнях художнього дискурсу

Згідно з постулатами традиційної граматики, суб'єктивний спосіб, на відміну від дійсного, виражає дію, яка жодним чином не пов'язана з дійсністю і є лише об'єктом, на який спрямовані думки, почуття або воля суб'єкта головного речення. Суб'єктивний спосіб позначає також синтаксичну підпорядкованість дієслова підрядного речення і сприяє появі мовної поліфонії, яка звільняє від прив'язаності до певного стереотипного висловлення.

Матеріал підрозділу побудований на матеріалі з творів таких іспанських авторів: Фернандо Аррабаля [50], Ігнасіо Альдекоа [39], Сальвадора де Мадар'яга [178], Хуана Рульфо [230].

До першої групи входять такі речення, що містять у головних реченнях дієслова волюнтативної семантики: *querer, mandar, requerir, pedir, exigir*. Цей вид підрядних речень тісно пов'язаний – як функціонально, так і історично – з модальною семантикою волевиявлення суб'єктивних способів в незалежних реченнях.

Підрядні додаткові речення в іспанській мові діляться на чотири типи:

1) перший тип речень утворюється дієсловами, що позначають почуття, бажання, оцінку з боку мовця: "*¿Quieres que lo entierre en la cocina ?*" [178, с. 6],

"*Te agradezco que hayas venido a despedirte de mí*" [230, с. 19]. Суб'єктивний спосіб часто застосовується мовцями з метою зменшити свою відповідальність при негативному результаті верифікації істинного змісту висловлення: "*Espero que nuestro almuerzo le haya gustado*" [50, с. 157], "*No me han dado nombres, pero temo mucho que entre ellos estén el pariente . . .*" [39, с. 90].

2) другий тип представлений дієсловами, що позначають наказ, прохання, заборону, пропозицію: "*El rey mandó, pues, que se bautizase a la niña sin tardanza llamándola Xóchitl*" [178, с. 4], "*El rito requería que en el caso de una niña recién nacida se enterrase "el ombligo" cerca de las cenizas del hogar*" [178, с. 5], "*Te he dicho que te salgas del escusado*" [230, с. 9], "*¿De modo que él te recomendó que vinieras a verme ?*" [230, с. 13], ". . . *voy a ir al capitán y le voy a pedir que me deje entrar en la guerra*" [50, с. 156], ". . . *además organizaron hace unos días un plante porque no les dejaban que les llevaran la comida de fuera*" [39, с. 90].

Наведені типи іспанських речень мають спільну семантичну рису – волюнтативність. Словами-селекторами прихильної або неприхильної точки зору висловлень є дієслова головних речень. Прихильний зміст обирається тоді, коли дієслово містить позитивний семантичний стереотип і відсутнє будь-яке заперечення; неприхильний зміст – коли семантичний стереотип дієслова негативний.

3) третій тип речень утворюється дієсловами та виразами, що передають сумнів і заперечують реальність. У заперечній формі вони завжди вжиті в суб'єктивному способі: "*No creo que sea muy alegre*" [178, с. 16], "*Nuestro profesor niega que Brutó matara a César*" [64, с. 294], "*No pensé que llegaran antes de la noche*" [64, с. 294], "*Es dudoso que Marco Antonio haya sido un hombre tan disoluto y abandonado como Cicerón le pinta*" [64, с. 300]. У цьому типі підрядних речень мовець обирає неприхильну точку зору, оскільки не довіряє змісту підрядного речення. Відповідними словами-селекторами виступають дієслова головного речення. Суб'єктивний спосіб застосовується також у тому випадку, коли іменна частина присудка у сукупності з дієсловом точки зору виражає судження (*considerar, ver, encontrar + estúpido, difícil, lamentable*) або негативне ставлення

до дії підрядного речення: "*Encuentro estúpido que trate de convencerla*" [240, с. 153].

4) четвертий охоплює дієслова, які допускають вживання дійсного і суб'єктивного способів. Ця категорія ділиться на дві підгрупи: 1) дієслова *decir, pedir, explicar, empeñarse en, gritar* та ін., які передають певну інформацію і вживаються з дійсним способом: "*Gritó que lo seguían*" [240, с. 154] або виражають наказ, побажання: "*Gritó que lo siguieran*" [240, с. 154]. 2) дієслова *dudar, temer, ignorar, aceptar, admitir, reconocer, pensar, sospechar, negar*. Якщо вони позначають більшу впевненість мовця щодо висловленого ним факту, їх супроводжує дійсний спосіб: "*Temo que me ha mentido*" [240, с. 154], якщо ж меншу, то суб'єктивний: "*Temo que me haya mentido*" [240, с. 154].

Таким чином, у всіх зазначених видах підрядних речень французької й іспанської мов спільними селекторами суб'єктивних способів є дієслова головного речення. Більший ступінь нюансованості підрядних речень властивий іспанській мові, на відміну від французьких відповідників. Спостерігається також частіше використання суб'єктивного способу в підрядних реченнях.

У відповідних реченнях іспанської мови, які виступають у ролі підмета, вживаються безособові вирази на позначення оцінки або судження мовця. Вони мають наступну схему побудови: "*Ser/resultar/parecer* (особова форма дієслова)+іменна частина присудка+*que*+підрядне речення в суб'єктивному способі". Використовуються наступні іменні частини присудка: *útil, bueno, posible, necesario, lógico, de esperar, importante, imprescindible, mejor, suficiente, conveniente, igual, una suerte, una lástima, natural, raro, difícil* та ін. : "*No era usual que un muchacho de su edad dirigiese la palabra a un superior sin ser a ello solicitado*" [178, с. 8], "*Es posible que me haya equivocado*" [178, с. 27], "*Sería bueno que fueras a ver a doña Inés Villalpando y le pidieras que nos lo fiara para octubre*" [230, с. 11], "*Es necesario que te resignes*" [230, с. 17], "*Será mejor que les cuente cuentos*" [50, с. 210], "*Lástima que estén ya tan rotas*" [50, с. 219]. Якщо іменна частина присудка вказує на реальність факту, що описується, то підрядне речення використовує

дійсний спосіб: "*Es evidente que no te quiere*" [Кабов А.В.], якщо ж іменна частина присудка заперечується, то вживається суб'єктивний спосіб: "*No es cierto que vaya a comprar un coche*" [Кабов А.В.].

Однаковими рисами речень обох мов є використання дієслів головних речень як селекторів суб'єктивних способів разом з прикметниками, прислівниками, заперечними частками, сполучниками для встановлення необхідної семантики висловлення.

Структура підрядних додаткових речень іспанської мови з дієсловами, які виражають емоції, почуття, є наступною: особовий займенник+дієслово в 3 особі однини+*que*+підрядне речення. Зазвичай, для позначення емоцій та почуттів використовуються такі дієслова: *gustar, molestar, desesperar, interesar, convenir, importar, sorprender, asustar, alegrar, aterrorizar, dar pena/miedo, poner triste/alegre, preocupar, parecer extraño, resultar absurdo/tonto* : "*Todo esto lo dices porque no te gusta que haya aprendido el oficio de conductor de triciclos*" [50, с. 201], "*Bueno, por mí no creas que lo siento mucho, lo que me fastidia es que sea así tan de repente*" [50, с. 209], "*Me parece legítimo que el autor de la biografía haya alcanzado un pacto para camuflar algunos nombres de amantes o de familiares*" [64, с. 299]. Якщо ж ці вирази вживаються у заперечній формі, то реальність вже не пов'язується з фактами і функціонує суб'єктивний спосіб ("*No me parece que tenga fiebre*" [64, с. 286], "*No me extrañó que Yamam la hubiese creído de inmediato*" [64, с. 306]).

Дієслова лексико-семантичного поля емоцій та почуттів в обох мовах здатні не тільки набувати додаткових нюансів, а й змінювати прагматику висловлення у разі їхнього супроводу різноманітними елементами, зокрема заперечними частками, прислівниками *mucho, muchísimo*.

Отже, зважаючи на викладений матеріал, відзначимо, що спільною рисою підрядних додаткових речень французької й іспанської мов, які виражають емоції та почуття, є ідентичність вибору селектора, а саме дієслова після особового займенника (*me parece que*). Прихильний чи неприхильний зміст висловлення залежить від виражених позитивних або негативних емоцій людини, тобто від інтенції, ставлення мовця до предмета обговорення. Якщо

мовець абсолютно байдужий до висловлених ним подій, то роль селектора виконуватиме лексичне оточення суб'єктивних способів в обох мовах. **Таким чином, речення з дієсловами на позначення різних емоцій та почуттів відмінних рис у французькій та іспанській мовах не мають.**

В іспанській мові підрядні додаткові речення функціонують з дієсловами, що виражають можливість дії: "*Puede que*+підрядне речення з умовним способом": "*Yo hubiera tirado el lance hacia el puntal ; puede que allí hubiéramos sacado algo más*" [39, с. 58], "*Puede que hayas adelgazado y a mí me parezca que has crecido*" [39, с. 105]. Вирази *parece que, sucede que, ocurre que* імпліцитно вказують на існування двох варіантів розвитку подій у реченні. При цьому, словом-селектором виступає певний член підрядного речення. При давноминулій формі суб'єктивного способу відбувається тлумачення минулих подій та фактів і проводиться їх оцінювання. При дійсному способі після виразів *parece que, sucede que, ocurre que* вжито, то очевидною є відсутність полеміки точок зору. Мовець хоче підкреслити безапеляційність своїх слів, натякаючи на непотрібність відшукувати у його висловленні імпліцитні смисли та значення: "*Parece que va a llover*" [Кабов А.В.], "*Sucede que me canso de ser hombre*" [Кабов А.В.], "*Ocurre que la realidad es superior a los sueños*" [Кабов А.В.].

Суб'єктивний спосіб в обох мовах притаманний також підрядним відносним реченням з ввідним відносним займенником.

У підрядних відносних реченнях іспанської мови можлива присутність як дійсного, так і суб'єктивного способів. Елементом, що впливає на застосування одного чи другого способу, є антецедент. Якщо він має визначений характер і не є ремою висловлення, то застосовується дійсний спосіб: "*Conozco un hotel que es muy tranquilo*" [Кабов А.В.]. Якщо ж антецедент невизначений і є своєрідною ремою, тобто, містить нову інформацію для висловлення, а також якщо речення починається відносним займенником (*quién, el que, los que*) або займенником середнього роду *lo*, то вживається суб'єктивний спосіб: "*Busco un hotel que sea tranquilo*" [Кабов А.В.], "*Quienes hayan visto la película recordarán la escena del robo*" [37, с. 41], "*El que haya ganado el concurso ha recibido un premio estupendo*" [37, с. 41], "*Los que hayan terminado pueden irse ya*" [37, с. 41].

Використання поруч з суб'єктивним способом неозначеного артикля та відносного займенника (*quién, el que, los que*) чи займенника середнього роду *lo* вказує на сумнів в існуванні прямого додатка ("*Busco un hotel que sea tranquilo*") або на незнання мовцем конкретної людини, яка виконає всі умови, зазначені в підрядному реченні. Семантика таких речень полягає у вираженні бажаного, можливого факту. В подібних реченнях можливе застосування і дійсного способу, проте лише в тому випадку, коли мовець посилається на конкретну особу. Тоді селекторами суб'єктивного способу є дієслово *buscar* та стверджувальні форми суб'єктивного способу (*hayan visto, haya ganado, hayan terminado*).

Суб'єктивний спосіб притаманний переважно тим реченням, в яких ідеться про майбутню дію: "*Vamos a comprar un libro que te interese*" [Кабов А.В.]. При цьому можлива варіантність форм суб'єктивного способу. Замість теперішнього суб'єктивного способу (*interese*), допускається минулий недоконаний суб'єктивний спосіб (*interesara/interesase*) або минулий недоконаний дійсний спосіб (*interesaba*) за умови присутності в головному реченні минулого недоконаного дійсного способу (*Íbamos*). Поява майбутнього суб'єктивного способу малоімовірна через обмеженість його застосування в законодавчих текстах. Важливий момент: суб'єктивний спосіб завжди функціонує в реченнях, де заперечується існування антецедента, за допомогою частки *no*, неозначених займенників *nadie, ninguno*, прислівника *jamás*, або дієслова з заперечним змістом (*negarse, impedir*): "*No conozco a nadie que hable chino*" [240, с. 144], "*No he visto jamás una mujer que hable tanto*" [240, с. 144], "*No hay quien les entienda*" [69, с. 206], "*No vimos árboles que nos diesen sombra*" [37, с. 45], "*Le impidieron tener libros que procedieran del extranjero*" [37, с. 45], "*Se negaba a comer alimentos que tuvieran origen animal*" [37, с. 45]. У перших двох реченнях, де антецедент (неозначений займенник *nadie*, прислівник *jamás*) заперечується часткою *no*, обирається негативна точка зору. У цих реченнях йдеться про особистий досвід та судження мовця щодо об'єкта або події підрядного речення. Це, в свою чергу, аж ніяк не означає, що їх не існує, а свідчить лише про недостатній досвід "мовця як такого". В реченнях, де використовуються неозначений займенник *ningún*

(варіант займенника *ninguno*) і прислівникові вирази *casi nadie*, *casi ningún*, стверджується дійсний факт повної або часткової відсутності об'єкта або події підрядного речення. Селекторами негативної точки зору виступають неозначені займенники «*ningún, nadie*» та звороти з ними («*casi nadie*», «*casi ningún*»).

В іспанській мові для цього підтипу підрядних відносних речень характерні порівняльні конструкції, ступені порівняння прикметників (*mejor, peor, más alto*), а також прикметники *primero, último, único*: "*Era el árbol más alto que haya visto jamás*" [37, с. 47], "*Juan es el alumno menos presumido que te puedas imaginar*" [37, с. 47]. На думку Аойфе Аерн (Aoife Ahern) [37], суб'єктивний спосіб у таких реченнях розширює порівняльне поле, оскільки мовець порівнює антецедент зі всіма можливими особами або ситуаціями. Селекторами в таких реченнях є поєднання прикметників і ступенів порівняння (*más* – прихильна точка зору, *menos* – неприхильна).

В іспанській мові також суб'єктивний спосіб використовується у підрядних відносних реченнях з прислівниками (*poco, sólo, únicamente, exclusivamente*), функціонування яких подібне на вживання різноманітних заперечних конструкцій: "*Hay pocos usuarios que desconozcan la existencia de este navegador*" [37, с. 46], "*Sólo conocemos a una persona que sea capaz de ayudarle*" [37, с. 46]. Мовець має на увазі, що перш ніж знайти необхідну йому особу або річ, він провів чималі пошуки. Якщо б у наведених реченнях було вжито дійсний спосіб, то це означало б, що потрібна річ або особа були знайдені відразу. З погляду поліфонії, точки зору, селекторами прихильних точок зору у вищенаведених реченнях є прислівники *poco, sólo, únicamente, exclusivamente* та відсутність заперечення форм дійсного способу.

Функціонуючи в підрядних відносних реченнях іспанської мови, суб'єктивний спосіб здатний змінювати їх тлумачення, зокрема, надавати значення підрядних мети: "*Le hemos dado un libro que le tranquilice durante la espera*" [37, с. 51], "*Hicimos una comida variada que gustase a toda la familia*" [37, с. 51]. Поява дійсного способу на місці суб'єктивного не призводить до зміни тлумачення речення, оскільки підтверджує характеристику іменника-антецедента. Розглядаючи це з поліфонічного аспекту, необхідно зазначити, що

селекторами прихильних точок зору у наведених реченнях є іменник *un libro* і прикметник *variada*.

Отже, спільною рисою усіх типів підрядних відносних речень у французькій та іспанській мовах є ідентичні селектори точок зору – дієслова головного речення, прислівники, неозначені займенники, ступені порівняння прикметників та в деяких випадках іменники.

Суб'єктивні способи французької й іспанської мов широко використовується також у підрядних обставинних реченнях. Варто відразу ж відзначити, що функціонування суб'єктивних способів є синтагматично пов'язаним з низкою сполучників – маркерів умови – (*para que, aunque, sin que, hasta que* та ін.). "В традиційних граматиках йдеться про те, що зв'язок дії підрядного речення з дійсністю проявляється у змісті головного речення в поєднанні з семантикою сполучника" [29, с. 93]. Найпоширенішими підрядними обставинними реченнями в іспанській мові, є зокрема, мети, часу, умови, допусту.

Підрядні мети іспанської мови завжди містять суб'єктивний спосіб. Це пояснюється поліфонією вихідної семантики висловлення, оскільки мета може бути спрямована на досягнення як позитивного, так і негативного результату. Найчастотніші сполучники підрядних мети: *para que, con el fin de que, a fin de que, con el objeto de*: "Toma y recibe el agua Chalchiuitlycue, que te hará vigilante, para que nunca seas tocada del demasiado sueño» [178, с. 7], "Es el mismo que traigo aquí, pensando que podría dar buen resultado para que mi padre me reconociera" [230, с. 4], "Hemos escrito la carta a fin de que nos incluyeran en el sorteo" [62, с. 50], "Nos hemos reunido aquí con el objeto de que el ministerio nos dé una respuesta" [62, с. 50]. Селекторами суб'єктивного способу є прислівник *nunca*, відсутність заперечення дієслова дійсного способу, стверджувальна форма умовного способу, іменник *una respuesta*.

Отже, у французькій та іспанській мовах спостерігається наступна спільна риса підрядних мети – наявність ідентичних селекторів щодо точок зору у висловленнях: форма дієслова головного речення, наявність заперечних часток, прислівники та іменники.

Іспанським підрядним часу притаманний дійсний та суб'єктивний способи. Дійсний спосіб функціонує тоді, коли головне речення містить теперішній і минулий час або виражає звичну повторювану дію: "*Desde que se casó su hija se ha sentido muy sola*" [240, с. 145], "*A medida que llegaban los invitados fue repartiendo el aperitivo*" [37, с. 56], "*Cuando veía películas en francés solo entendía la mitad de lo que decían*" [37, с. 56], "*Conforme escribimos el estudio estamos descubriendo todo tipo de detalles interesantes*" [37, с. 56].

Суб'єктивний спосіб застосовується тоді, коли дія підрядного речення розглядається як майбутня щодо дії головного. В підрядних часу вживаються такі сполучники: *después de, en cuanto, cuando, hasta que, antes que, tan pronto, siempre que, una vez que, apenas, así que, desde que*. Часова семантика може виражатися дієсловами *aguardar, esperar* з прийменником *a*: "*Después de que vea a Salima haremos el plan*" [64, с. 287], "*Ankara sólo tendrá relaciones con Nicosia cuando se apruebe el proyecto de Kofi Annan*" [64, с. 287], , "... *y antes que el mercader se diese cuenta de lo que ocurría, lo había dejado tan vacío como el primero*" [178, с. 21], "*Una plaga que nomás espera que se vaya la gente para invadir las casas*" [230, с. 5], "*Hasta que para convencerme la saque*" [50, с. 183]. У підрядних реченнях часу суб'єктивний спосіб підчиняється правилам узгодження часів іспанської мови. Якщо в головному реченні дієслово діє в одному з теперішніх та майбутніх часів, то в підрядному реченні функціонує теперішній суб'єктивний спосіб. Він позначає майбутню подію, яка передує майбутній події головного речення: "*En cuanto algún zapatero les pegue el talón, te quedan nuevos*" [64, с. 287], "*Juan hablará desde que termine María hasta que el moderador le dé la señal*" [37, с. 59]. Якщо ж в головному реченні вживається один з минулих часів, то для вираження майбутньої або теперішньої дії застосовується минулий недоконаний суб'єктивний спосіб, тоді як для позначення минулої дії – давноминулий суб'єктивний: "*Nezahualpalli aguardó en silencio a que el remero explicase el milagro*" [178, с. 18], "*Nadie vio exactamente lo que era; algunos hubieran podido asegurar que llevaba atada una cadenilla de oro, y otros que parecía como un trozo de piedra jade tallado en forma de corazón*" [178, с. 17]. В інших випадках можливим є також використання теперішнього суб'єктивного способу замість

минулого недоконаного, через те, що дія, яка позначається теперішнім суб'єктивним способом є майбутньою по відношенню до моменту мовлення: "*Insistieron en que llevemos lo estrictamente necesario en la excursión de hoy*" [Кабов А.В.]. Варто відзначити, що після минулого завершеного дійсного способу, який сприймається синкретичним і поєднує значення минулого доконаного часу (Pretérito Perfecto) і аориста (Pretérito Indefinido), можливе вживання як теперішнього так і минулого недоконаного суб'єктивних способів: "*Yo he querido que mantuviese siempre viva la memoria de lo que pasó; Mi mujer me ha llamado hace dos minutos y me ha dicho que meta/ponga el pollo en el horno*" [Кабов А.В.].

З поліфонічного аспекту, підрядні часу містять дві точки зору, адже дія головного речення може відбутися або не відбутися. Селектором є заперечна частка *no* або її відсутність перед формою суб'єктивного способу. Якщо ця частка присутня, то обрана точка зору залежить від значення дієслова. Якщо це значення позитивне, обрана неприхильна точка зору, в протилежному випадку – прихильна точка зору, оскільки негативна семантика частки *no* і дієслова з негативним значенням дадуть загальне позитивне значення для всього висловлення. При відсутності заперечної частки вибір точки зору залежить лише від семантики дієслова.

Таким чином, **спільними словами-селекторами для обох мов у підрядних часу є стверджувальна або заперечна форми дієслів головного речення. Проте визначити, яка з точок зору і за допомогою якого селектора буде обрана є важко, оскільки невідомо чи відбудеться дія підрядного речення чи ні. Підтвердити реалізованість або відсутність дії може лише інформація з подальшого контексту.**

В іспанській мові підрядні умови є одним із найбільших пластів мовлення, де застосовується суб'єктивний спосіб. Для умовних речень, що містять сполучники *con tal de que, a no ser que, en caso de que, siempre que, como, a condición de que, con que, a menos que*, завжди притаманний суб'єктивний спосіб, оскільки дії, які вони вводять, неактуалізовані і не підтверджені жодними фактами. Вживання сполучника *si* з дійсним або суб'єктивним способом залежить від ступеня сумніву мовця: якщо мовець вважає умову реальною, то

вживається дійсний спосіб. Натомість, суб'єктивний спосіб більше властивий для гіпотетичних та ірреальних речень. Структура гіпотетичних речень розкрита у таблиці:

Таблиця

Умовні речення іспанської мови

Гіпотетична теперішня або майбутня дія
si+минулий недоконаний суб'єктивний спосіб+теперішній кондиціональний спосіб

Наведемо приклади: "*Si yo tuviera mi casa grande, con aquellos grandes corrales que tenía, no me estaría quejando*" [230, с. 11], "*Apal, si yo fuera invisible iría a dormir a la portería del Palacio Verde*" [50, с. 169], "*Si fueras hijo mío y si yo tuviera el negocio de tu padre, no estarías aquí*" [39, с. 104], "*Si yo tuviera muchos billetes llevaría la misma ropa que ahora y comería muchos bocadillos de sardinas . . .*" [50, с. 180]. Семантика таких речень вказує на неможливість виконання дії в даний час, проте не виключає можливості втілення її в життя в найближчій перспективі. Семантичною особливістю гіпотетичних речень і підрядних умови є відсутність експліцитного слова-селектора, яке б обрало одне семантичне спрямування висловлення. Значення припущення сполучника *si* деактуалізує зміст підрядного речення і вказує на перешкоду у виконанні дії головного речення. Таким чином, загальна семантика висловлення не є транспарентною, оскільки не зрозуміло, чи актуалізується в найближчому майбутньому подія підрядного речення. Зазначимо також, що, крім підрядних умовних речень, кондиціонал в багатьох іспаномовних країнах регулярно з'являється в контекстах теперішнього часу: "*Yo tengo sed: bebería una copa de champagne*" [Кабов А.В.], виражаючи гіпотетичну бажану дію.

Дещо іншою є ситуація з ірреальними реченнями, які мають свою схему побудови:

Ірреальні речення іспанської мови

Минула нездійсненна або ірреальна дія
si+давноминулий суб'єктивний спосіб+минулий кондиціональний спосіб

Це підтверджують такі приклади: "*Si hubiese sabido que eran tan estimables estas flores, las habría guardado para vosotras*" [64, с. 302], "*Munich se habría vuelto irreconocible si hubiéramos perdido*" [64, с. 302], "*Si todos estos cambios hubieran triunfado, habría dado lugar a un sistema coherente sin oposición de caso*" [64, с. 303], "*Si alguien hubiera sido capaz de hacerle daño, él la hubiera (habría) desagraviado*" [64, с. 303], ". . . *si hubiera sido blanco se hubiera excusado diciendo a su ama*" [178, с. 13], "*A mí ya me han lavado, mientras que si hubiera sido negro hubiera argüido*" [178, с. 13].

Семантика складного кондиціонального та давноминулого суб'єктивного способів вказує на нездійсненну дію, стосовно якої мовець виражає стурбованість. При поліфонічному трактуванні таких речень обирається неприхильна точка зору, і висловленню надається негативне семантичне спрямування, імпліцитним селектором якого є семантичний стереотип наведених часів. Ірреальні речення не можуть обрати прихильну точку зору, оскільки виражають певне жалкування і навіть бажання здійснення певної дії, яка, врешті-решт, не відбулася.

Приклади інших речень, в яких суб'єктивний спосіб застосовується зі сполучниками *con tal de que*, *a no ser que*, *en caso de que*, *siempre que*, *como*, *a condición de que*, *con que*, *a menos que*: "*Sí, siempre que no les quite los bocadillos*" [50, с. 167], "*Con tal de que llegues puntual no habrá problema*" [37, с. 70], "*Mientras hubiesen hecho sus tareas antes, los monitores les dejaban salir por la tarde*" [37, с. 70], "*Como lleves ese pantalón no entrarás conmigo*" [37, с. 70]. З погляду поліфонічної теорії, ситуація з обранням єдиного семантичного спрямування висловлення така ж, як у гіпотетичних реченнях – відсутність експліцитного слова-селектора та обмежувальна, умовна семантика

сполучників *siempre que, con tal de que, mientras* не дають змогу обрати єдину точку зору.

Отже, спільною рисою підрядних умовних речень французької й іспанської мов є відсутність експліцитних селекторів точки зору. Виняток становлять лише ірреальні умовні речення іспанської мови, які обирають неприхильну точку зору щодо всього висловлення. Морфологічна та семантична відмінність полягає в тому, що гіпотетичним та ірреальним реченням іспанської мови притаманний суб'єктивний спосіб, тоді як французької – дійсний.

У підрядних допустових реченнях іспанської мови може використовуватися як дійсний, так і суб'єктивний спосіб. Дійсний застосовується в реченнях, які виражають минулий або теперішній час і звичну дію: "*Aunque estaba sonando el teléfono, no me levanté*" [240, с. 145]. При цьому задіюються такі сполучники: *aunque, a pesar de que, pese a que, por mucho/muy que, a riesgo de que, así*: "*Claro, mujer – respondió Toni bruscamente, aunque hubiera deseado hacerlo con serenidad*" [39, с. 106], "*Y sobre todo no dejes nunca apagar el fuego, porque si lo dejases morir aunque no fuera más que un instante durante estos primeros cuatro años . . .*" [178, с.5] "*Es una obra de caridad hablar con los viejos, hijo, aunque no tengamos nada que enseñar . . .*" [39, с. 107], "*Pese a que diga todo lo contrario, la verdad es que sus compañeros le caen mal*" [37, с. 76], "*No asistió al trabajo, aun a riesgo de que lo despidieran*" [62, с. 71], "*Por muy guapa que te parezca, yo no salgo con ella*" [62, с. 71], "*Los mártires no renegaban de su fe, así los sometieran a las más sangrientas salvajadas*" [236, с. 218]. Як визначила А. Аерн [37], суб'єктивний спосіб вживається в підрядних допусту в наступних випадках: – коли співрозмовник знає про зміст підрядного речення або тоді, коли цей зміст відомий з попередніх речень; коли інформація, що міститься в підрядному реченні, тлумачиться як гіпотетично можлива; коли мовець відзначає, що дія підрядного речення не вплинула на розвиток подій у головному реченні.

Таким чином, суб'єктивний спосіб функціонує не лише в реченнях, що відносяться до майбутнього, а й у тих, що належать до теперішнього

та минулого. Згідно з поліфонічною теорією, селекторами прихильної або неприхильної точок зору є дієслова головних речень – саме їхнє значення забезпечує однозначне трактування висловлення. Підрядне речення вказує лише на паралельні дії або умови, що мають місце і часто виступають як такі, що заперечують або вважають недоцільним виконання дії головного речення.

Викладений матеріал дає підстави для такого висновку: спільною рисою підрядних допусту в обох мовах є те, що вони не впливають на зміст висловлення, оскільки відзначаються обмежувальною допустовою семантикою, вказують на дії, які відбуваються паралельно з дією головного речення, і містять неприхильне ставлення до неї. Ще однією спільною рисою таких речень є наявність ідентичних слів-селекторів прихильної або неприхильної точок зору – дієслів головних речень. Різняться досліджувані мови можливістю постійного використання дійсного способу (іспанська мова), та оказіональним його застосуванням (французька мова).

Іспанські підрядні підметові речення вводяться іменником *el hecho de que*, займенниками *el que, esto (eso, aquello) de que*. В переважній більшості випадків дієслово підрядного речення, що слідує наступне після зазначеного іменника та займенників, реалізується суб'єктивним способом. Зазвичай підрядне речення виражає дію (очевидну, вірогідну чи гіпотетичну) вже відому слухачам з попереднього контексту: "*Que los gobiernos no colaboren en la apuesta por la pacificación de esa zona me produce un enfado terrible*" [236, с. 108], "*Que te pases el día escribiendo direcciones me parece una pérdida de tiempo*" [236, с. 108], "*El hecho de que hubieras ido no habría solucionado nada*" [236, с. 108], "*El hecho de que sea argentina no quiere decir que sea pedante*" [236, с. 108], "*Lo raro es que venga con nosotros al cine*" [236, с. 113]. Селекторами прихильної або неприхильної точки зору є дієслова головних речень (з заперечними частками). Іменник *el hecho* може бути еліптичним, як у перших двох реченнях, проте на вибір точки зору це не впливає.

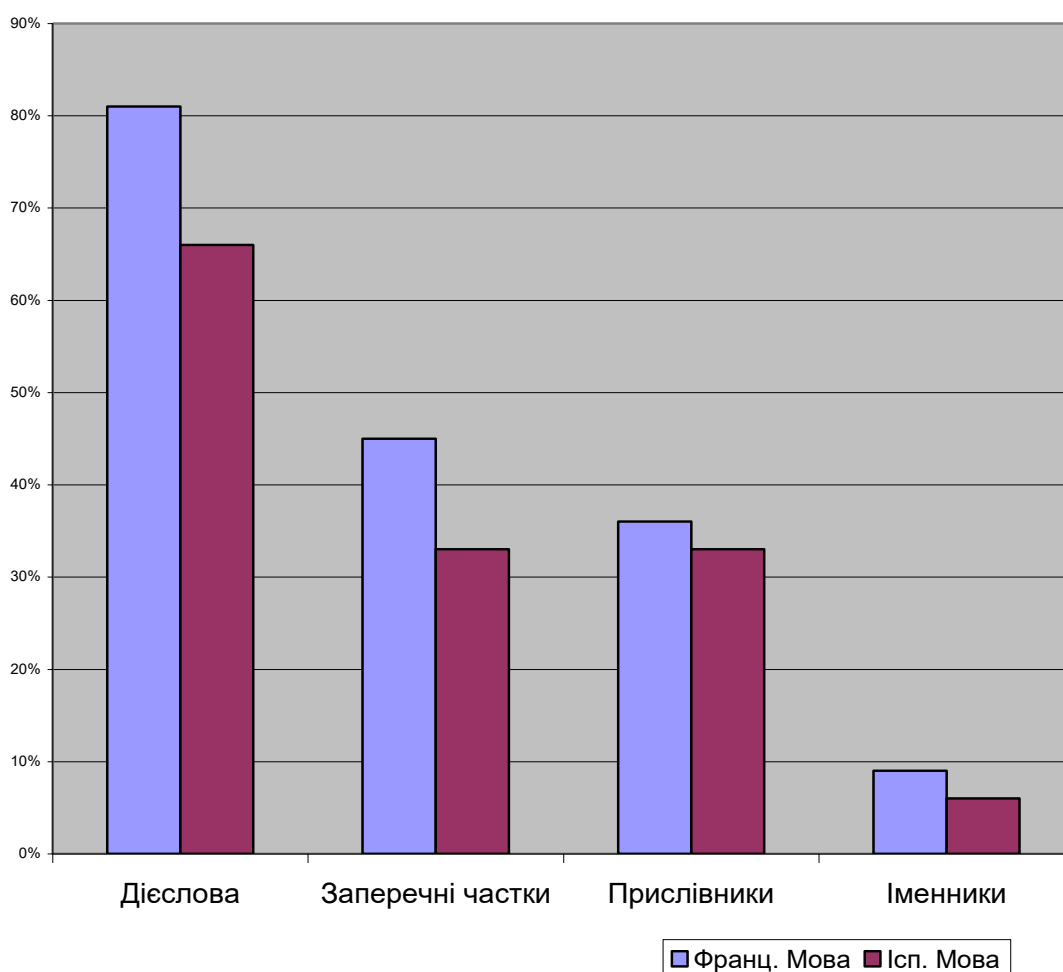
Таким чином, підрядні підметові речення французької й іспанської мов мають спільну рису: однакові селектори точок зору – дієслова головних речень.

Співвідношення селекторів суб'єктивних способів в незалежних та підрядних реченнях французької та іспанської мов ілюструє діаграма №1.

Таким чином, найчастотнішими селекторами суб'єктивних способів є дієслова дійсного способу головних речень обох мов (81% прикладів незалежних та підрядних речень у французькій мові; 66 % прикладів – в іспанській).

Діаграма №1

Співвідношення селекторів суб'єктивних способів в незалежних та підрядних реченнях французької та іспанської мов

В іспанській мові суб'єктивний спосіб є категорією психолінгвістичною. Використовуючи його, мовець не є категоричним у своєму висловленні. Навіть за наявності певного семантичного спрямування існує можливість переконати

мовця у його вірогідній неправоті. Таким чином, за допомогою суб'єктивного способу, іспанець передає своє ставлення до події, на підсвідомому рівні він дає змогу переконати себе в тому, що існує інший погляд на подію. Це може пояснюватися високим ступенем емоційності, психологізму, семантичною нюансацією іспанського мовлення та характеру. Неабиякий вплив на постійну присутність суб'єктивного способу в мовленні має іспанська академічна освіта, зокрема постійне застосування при викладанні різних навчальних курсів. Іспанська освіта наслідує кращі традиції ораторського мистецтва, різнобічно використовуючи дієслівні парадигми. Ще одна причина постійної появи суб'єктивного способу у мовленні – фонетична прозорість іспанської мови: найпоширеніші форми суб'єктивного способу (теперішня, минула недоконана) з фонетичної точки зору не громіздкі і милозвучні у вимові (*reciba, tenga, estuviera, mandase*), оскільки здебільшого закінчується на голосну і мають парокситонний наголос. На нашу думку, цей чинник а також збереження латинської традиції, сприяли збереженню в іспанській мові майже всієї сукупності форм суб'єктивного способу (окрім майбутньої): "*Pan y tomate para que no te escapes !*" [50, с. 139], "*Entonces le pregunté si podía llevar a mi tía para que me hiciera natillas los jueves, que me gustan mucho*" [50, с. 153], ". . . *porque pensaba que estaría mal que un niño ganase por ir con él más que su padre . . .*" [39, с. 60], "*Tal vez haya bebido agua demasiado fría*" [39, с. 78], "*Le hubiera gustado penetrar en el paisaje del calendario de las Publicaciones de Turismo, que un poco ajado y polvoriento pendía a la izquierda de la mesa de despacho.*" [39, с. 102].

Ще одна відмінність пов'язана з контекстами, в яких іспанська мова використовує суб'єктивний спосіб, а французька – дійсний, наприклад: 1) *Espero que vengas / J'espère que tu viendras* ; 2) *Cuando vengas / Quand tu viendras* ; 3) *Como quieras / Comme tu voudras*.

У першому контексті застосування суб'єктивного способу в іспанській мові і дійсного – у французькій пояснюється передусім суттєвою різницею значення дієслів *esperar* і *espérer*. Іспанське дієслово *esperar* об'єднує сигніфікат двох французьких дієслів – *espérer* і *attendre*, виражаючи часовий елемент очікування здійснення дії і прихильну точку зору щодо змісту висловлення. Саме

через це воно комбінується з суб'єктивним способом. Натомість, сигніфікат дієслова *attendre* несумісний з дійсним способом, тоді як *espérer* може вживатися як з дійсним, так і з суб'єктивним способами.

У контексті іспанський сполучник *cuando* за семантикою ширший за французький (див.табл. 4.4)

Таблиця 4.4

Значення іспанського сполучника *cuando*

<i>Cuando</i>	1) Коли = <i>quand</i>
	2) Під час, в той час як = <i>lorsque, lors de</i>
	3) Незважаючи на те, що = <i>alors que</i>
	4) Навіть якщо = <i>même si</i>
	5) Оскільки = <i>puisque</i>

Сполучник *cuando* може використовуватися як в суб'єктивному, так і в дійсному способі. Комбінування з суб'єктивним способом відбувається тоді, коли *cuando* вживається в значенні "lorsque, même si": "*Todo consiste en morir, Dios mediante, cuando uno quiera y no cuando El lo disponga*" [230, с. 8], "*No estás allí para ganar dinero, sino para aprender cuando ya sepas algo, entonces podrás ser exigente*" [230, с. 17]; з дійсним способом – у значенні "alors que, puisque": "*Cuando lo dices será verdad*" – "*Puisque tu le dis, ce doit être vrai*" [111, с. 96], "*Cuando estaba ausente*" – "*Alors que j'étais absent*" [111, с. 96]. Сполучник *cuando*, як і дієслово *esperar*, може водночас позначати і часовий чинник очікування, і прихильну точку зору щодо змісту всього речення. Натомість, французький сполучник *quand* здатний позначати лише відношення одночасності дії і вводити єдину точку зору, яка передбачає використання дійсного способу.

Застосування різних дієслівних способів зі сполучниками *soto* і *comme* має етимологічне підґрунтя. Протягом перших століть свого розвитку французький сполучник *comme* вживався зі значенням прийменника *cum* (*cum laude, magna cum laude, summa cum laude*), який надавав йому семантику відповідності, еквівалентності. Сучасна форма *comme* виникла у XII столітті.

Натомість, іспанському сполучнику *como* відповідає перифраза "*en calidad de, a titulo de*"; він може набувати гіпотетичного значення. У французькій мові, на відміну від іспанської, сполучник *comme* не є продуктивним для вираження назв спеціальностей. "Іспанський сполучник "*como*" передає як часовий нюанс, що містить сполучник "*comme*", так і модальне значення, притаманне прислівнику "*comment*" : "*N'importe comment/como sea*" [111, с. 98]. Семантичною особливістю французького сполучника "*comme*" є обрання однозначної, а саме прихильної точки зору. Однак, конструкція "*comme tu (il,vous,ils) voudras*" не реалізує полеміки декількох точок зору, а стає на позицію співрозмовника "*tu (il, vous, ils)*". Контексти зі сполучником *como* дають змогу аргументувати, відштовхуючись як від однозначної ситуації (*Vivo como quiero*) [Кабов А.В.], так і від точки зору, обраної серед тих, які беруть участь у полеміці (*Vive como quieras*) [Кабов А.В.].

Суб'єктивні способи у прислів'ях, приказках та максимах іспанської мови

Французькі й іспанські приказки здебільшого належать до категорії підрядних речень і містять відповідні граматичні структури. Мірелла Коненна (Mirella Conenna) в своїй статті "Синтаксична структура французьких та італійських приказок" ("*Structure syntaxique des proverbes français et italiens*") [87] зазначає, що приказки, які виражають певний наказ, побажання, пораду, називаються деонтичними (від грец. *deon* – "правильність", "обов'язок"), а приказки, які лише констатують факт – епістемними (від давньогрец. *ἐπιστήμη*, "знання"). Суб'єктивний спосіб притаманний саме деонтичним приказкам. Натомість, епістемні в переважній більшості випадків виражають факти за допомогою дійсного способу.

Наше завдання – розкрити семантичний нюанс, яким наділена приказка, вжита в суб'єктивній формі, що доповнить парадигму її використання в сучасному мовленні.

За тематикою деонтичні приказки охоплюють значний тематичний простір.

Іспанська мова володіє значною кількістю приказок, прислів'їв, максим. Дані словників приказок французької й іспанської мов *Diccionario de refranes* (3^a ed.), Juana García Campos, Ana Varela, Real Academia Española, Espasa-Calpe, 2002 [102] і *Dictionnaire des proverbes et dictons* (Florence Montreynaud, Agnès Pierron, François Suzzoni [103]), свідчать про те, що іспанська мова має більшу кількість приказок (близько 5000), ніж французька (близько 3500).

Переважає більшість іспанських приказок вживається за зразком французьких з дійсним способом. Інколи приказка обходиться без експліцитного дієслова: "*A buen amigo buen abrigo*" [221]. Проте, значно ширший діапазон використання має суб'єктивний спосіб іспанської мови – це пояснюється його ширшою прагматичною роллю, а саме показом полеміки декількох точок зору у висловленні, необхідності обрати одну з них за допомогою селектора та неостаточного смислового спрямування висловлення та вагання мовця в обранні точки зору. На підставі аналізу добірки іспанських приказок в інтернет-сайті *es.wikiquote.org* [221], прислів'їв з праці Ольги Тарновської "Найбільш уживані іспанські прислів'я з українськими та російськими відповідниками" [33], з книги Альберто Брісенйо Поло (Alberto Briceño Polo) "1700 приказок (Здорового глузду)" ("*1700 refranes (De sentido común)*") [218] та праці Хосе Серра (José Serra) "Як правильно висловлюватися" ("*Cómo expresarse correctamente*") [238], в дисертації зроблено висновок, що найчастотнішими видами підрядних речень, які в них використовуються, є підрядні додаткові, відносні, обставинні (*часу, умови, допусту, міри і ступеня, мети*):

– Підрядні додаткові речення: "*Nadie quiera de lo ajeno más de lo que quisiera el dueño*" [221], "*Naranjas y mujeres, den lo que ellas quisieren*" [221], "*Tan sólo debes sembrar lo que puedas abonar*" [221], "*En septiembre, el que no tenga abrigo que tiemble*" [172, с. 48], "*Al que le pique, que se rasque*" [33, с. 19], "*Cada palo que aguante su vela*" [33, с. 26], "*No hay daño que no tenga apañó*" [33, с. 31], "*Lo que se van a comer los gusanos mejor es que lo disfruten los cristianos/humanos*" [33, с. 70], "*No hay enfermedad que cien años dure ni cuerpo que la aguante*" [33,

с. 83], "*Que no sepa/se entere tu mano derecha lo que hace tu mano izquierda*" [33, с. 97].

Дуже часто суб'єктивний спосіб є іманентним у підрядних реченнях, проте значну роль у виборі семантичного спрямування наведених висловлень відіграють такі слова-селектори – неозначений займенник *nadie*, стверджувальна форма *den*, модальне дієслово *debes*, дієслово *pique*, іменник *palo* з прикметником *cada*, вираз *es mejor que*, дієслово головного речення *querer* (*quiere*), заперечні частки *no, ni*. В деяких приказках застосований майбутній суб'єктивний спосіб ("*Naranjas y mujeres, den lo que ellas quisieren*" [221]), який показує невпевненість і гіпотетичність майбутньої дії. Натомість, поява теперішнього суб'єктивного способу робить дію вірогіднішою і правдоподібнішою: "*De la naranja y de la mujer, lo que ellas den*" [Кабов А.В.];

– підрядні відносні речення: "*Nada que sea violento será permanente*" [221], "*Nadie es tan viejo que no piense vivir otro año*" [221], "*No hay hombre tan malo que no tenga algo bueno; ni tan bueno que no tenga algo malo*" [218, с. 109], "*No hay fiero más fiero que el que ingrato sea*" [218, с. 122]. У приказках, що мають форму підрядних відносних речень, роль селекторів точки зору виконують неозначені займенники *nada, nadie*, заперечна частка *no*, прислівники порівняння *tan, si*, прикметники *bueno, malo, ingrato*;

– підрядні обставинні речення:

а) часу: "*Nacemos de un polvo y cuando moramos nos convertiremos en polvo*" [221], "*Nada es virtud ni pecado, mientras que sea divulgado*" [221], "*Nadie es culpable, hasta que no se demuestre lo contrario*" [221], "*Nadie ponga al fuego su olla vacía esperando que el vecino se la llene de carne*" [221], "*Cuando las barbas de tu vecino veas pelar, pon las tuyas a remojar*" [33, с. 31], "*Cuando te dieran anillo, pon el dedillo*" [33, с. 63], "*Quién ha sido cocinero antes que fraile, lo que pasa en la cocina bien lo sabe*" [33, с. 73]. Словами – селекторами суб'єктивного способу в підрядних часу слугують дієслово головного речення "*convertiremos en polvo*", заперечні конструкції *nada...ni, nadie + ser (es)*, імпліцитний сполучник *que + nadie*, наказовий спосіб дієслова *poner – pon*, конструкція *ha sido cocinero*.

б) умови: "*Por San Blas la cigüeña verás, y si no la vieres, año de nieves*" [172, с. 49], "*Nadie sería mesonero si no fuera por el dinero*" [221]. Підрядні умови часто не піддаються визначенню точки зору, оскільки невідомим є слово-селектор. Як наслідок, у приказці існує двозначність і точиться полеміка між двома варіантами розвитку подій. Проте інколи за допомогою наказового способу дієслова та іменників точка зору все ж обирається: "*Ten en dos bancos el culo por si te fallara uno*" [221], "*Siempre que puedas haz el bien, y no repares a quién*" [33, с. 60]. Семантика вірогідності майбутнього суб'єктивного способу та умовна частка *si* перешкоджають виділенню однієї точки зору: "*Si mal hicieras, tal esperes*" [33, с. 109], "*Otro gallo le cantara si buen consejo tomara*" [238, с. 73];

в) допусту: "*El que apunta hacia la luna disparará más alto que el que apunta al estercolero, aunque no de en el blanco*" [172, с. 50], "*Nazca mi hijo varón, aunque sea ladrón*" [221], "*Aunque la mona se vista de seda, mona se queda*" [33, с. 22], "*Burro (caballo/toro) grande, ande o no ande*" [33, с. 23], "*Andante (yo) caliente, aunque se ría la gente*" [33, с. 20].

Семантичною особливістю приказок у формі підрядних допусту є те, що значення всього висловлення чітко конкретизоване в головному реченні. Підрядне лише додає певний семантичний нюанс, який не здатний вплинути на загальне значення. Зокрема, селекторами суб'єктивного способу у наведених реченнях є дієслово *disparará*, прислівник *más alto*, дієслово *nacer (nazca)*, іменник *mona*, прикметники *grande, caliente*.

г) міру і ступеню: "*Tierra, cuanta veas, casa en la que quepas*" [221], "*Cuanto menos se diga, menos hay que rectificar*" [218, с. 213]. Перша приказка вказує на міру охоплення людиною світу та своєї домівки. Однозначне тлумачення приказки можливе завдяки іменнику-селектору прихильної точки зору *casa*, який і обирає напрям людської діяльності, а саме – проживання в окремому помешканні. В другій приказці таким селектором є прислівник *menos*, який зменшує поле впливу дієслів *rectificar* і *decir*, спрямовуючи все висловлення у зазначене русло.

д) мети: "*Nadie planta haya para que de ella le hagan el pijama*" [221], "*Más vale maña que fuerza para que el amor no se tuerza*" [33, с. 75], "*A dar no nos*

neguemos, pues Dios nos da para que demos" [218, с. 176], "*Ruega a Dios por el mal señor, porque no venga otro peor*" [218, с. 227]. Селекторами точок зору у наведених підрядних мети є комбінаторика *nadie* та *planta*, конструкція *Más vale que* з іменником *maña* (спритність, хитрість), дієслово головного речення *da*, заперечний імператив *no nos neguemos*, прикметник головного речення *mal*.

Отже, з точки зору поліфонічної теорії, іспанські приказки визначаються наступними категоріями слів-селекторів: **неозначений займенник, заперечна частка «но», дієслово головного речення, іменник, комбінації імпліцитних сполучників і неозначеного займенника, прикметник**. Зауважимо, що приказки у формі підрядних умовних речень часто не містять експліцитних селекторів точки зору. В переважній більшості вони є епістемними, тобто, позначають певний факт, який може бути як гіпотетичним, так і реальним. Кількість деонтичних приказок серед проаналізованих прикладів є меншою. Це може пояснюватися тим, що іспанська мова більшою мірою використовує дидактичний (повчальний) метод, ніж прямий наказ або побажання.

Іспанські відповідники за своїм складом є розширеними – містять різні види підрядних речень, використовують низку дієслівних форм для утворення рими, милозвуччя та ритмічності приказок ("*No pase noviembre sin que el Labrador siembre*" [172, с. 48]), зокрема майбутню форму суб'єктивного способу, якої не існує у французькій мові ("*Donde fueres, haz lo que vieres*" [221], "*Si mal hicieras, tal esperes*" [33, с. 109]) і яка, на нашу думку, може вживатися без особливого семантичного навантаження. **Іспанське слово володіє більшим ступенем фонетичної прозорості, простоти та чіткості вимови складів, схильності до римування ніж французьке, оскільки здебільшого закінчується на голосну і має парокситонний наголос (reçoive–reciba; aimassent–amaran).** Це пояснюється відмінностями у фонетичному розвитку французької й іспанської мов.

Змістовий модуль 4: Суб'єктивний спосіб сучасної іспанської мови в законодавчих документах

В іспанських текстах Середньовіччя та класичного періоду нерідко трапляються форми майбутнього суб'єктивного способу *amardes, leyerdes, vivierdes* замість *amáredes, leyéredes, viviéredes*. За нашими спостереженнями, такі випадки синкопи почали поширюватися з кінця XI століття, чергуються з етимологічною формою протягом всього Середньовіччя, а в окремих випадках вони використовуються навіть на початку XVII століття, зокрема їх вживає Мігель де Сервантес. Дещо рідше в текстах цього періоду фіксуємо форми *amarmos, leyermos, viviermos* замість *amáremos, leyéremos, viviéremos*. Судячи з літературних джерел, з фонетичної точки зору в староіспанській мові в 1 і 2 особах множини існувало два типи майбутнього суб'єктивного способу: етимологічні форми дієслів на *-áremos, -áredes/-iéremos, -iéredes* і форми *-armos, -ardes/-iermos, -ierdes*, які утворилися від попередніх шляхом синкопи (*-áremos > -armos*). Явище синкопи, як і попереднє апокопи, характерне для IX–XIV століть, проте, всі мовні знаки, в яких воно проявлялося, відновили свою цілісність з XV століття.

Синкопа мала надзвичайно вибіркового характеру – вона з'являлася в текстах лише в другій особі множини майбутнього суб'єктивного способу. Наприкінці XV століття Антоніо де Небріха відзначав, що морфема основи *-are* або *-iere*, за допомогою якої утворювався майбутній суб'єктивний спосіб, мала властивість закінчуватися на голосну *-e*, яка в першій і другій особі множини, проявляла схильність до випадання. Всі інші особи відмінювалися так, як правильні дієслова. Для констатації цього факту й доведення усвідомлення обмеженості його поширення, було проаналізовано ряд текстів XIII–XIV століть – *Libro de Apolonio (Mester de Clerecía)*, *Libro de Calila e Digna* (автор невідомий), *Barlaam e Josafat* (автор невідомий), *Gran Conquista de Ultramar* (автор невідомий), *Primera Crónica General* (автор невідомий), *Conde Lucanor (Don Juan Manuel)*, на підставі чого зроблено висновок, що "синкопа в першій особі множини майбутнього суб'єктивного способу мала місце лише в семи випадках, тоді як в другій особі множини – в 144". [174, с. 73]. Отже, починаючи з

середньоіспанського періоду, перша і друга особи множини цієї дієслівної парадигми підпорядковувалися фонетичному закону, який загрожував їх знаковій цілісності. Це явище було пояснене шляхом аналізу форм майбутнього суб'єктивного способу на *-ardes/-ierdes*.

Насамперед, було розглянуто вживання цієї форми Мігелем де Сервантесом на початку занепаду всієї системи майбутнього суб'єктивного способу. В першій частині "Дон-Кіхота" (в XXVIII главі) Жіль Люке виявив речення, в якому священник запитує в Доротеї, переодягненої в хлопця, причину її присутності в такому малоприємному місці, як Сьєрра Морена: "*Así que, señora mía, o señor mío, o lo que vos quisierdes ser, perdes el sobresalto que nuestra vista os ha causado, y contadnos vuestra Buena o mala suerte*" [174, с. 74]. Беззаперечним є те, що форма "*quisierdes*" стосується Доротеї як єдиного адресата повідомлення. Відзначимо також, що синкопована форма "*quisierdes*" мала умовне значення і виражала певну байдужість мовця, іронічне ставлення до свого співрозмовника. Проте на всіх етапах свого розвитку іспанська мова використовувала форми не тільки другої особи однини, щоб вказати на певну особу, а й другої особи множини для звеличення співрозмовника. Єдина синкопована форма суб'єктивного способу у "Дон-Кіхоті" була використана для позначення однієї особи. У перелічених середньовічних документах, в яких вживання скорочених форм від *-áredes, -iéredes/-amardes, cantardes, leyerdes* не мало такого виняткового характеру, як у Мігеля де Сервантеса, було виявлено 144 випадки вживання форми *-ardes /-ierdes*. Вони розділилися таким чином: в 48 випадках синкоповані форми вказують на множину осіб, тоді як у 96 випадках – на окрему особу, як і в прикладі з "Дон-Кіхота". Таким чином, "у двох випадках з трьох референтом форм майбутнього суб'єктивного способу була окрема особа слухача або співрозмовника" [174, с. 74–75]. Синкопа заклала морфологічну систему, якій не вдалося встановитися. Для цієї системи характерна була одна перевага, якої не мала етимологічна парадигма форм майбутнього суб'єктивного способу: надання подвійної форми позначенню співрозмовника і можливість обирати одну з них, залежно від обставин висловлення:

– для позначення співрозмовника, який не викликав шанобливого ставлення, морфологічна система пропонувала форми другої особи однини: *cantares, leyeres, vivieres*;

– для позначення співрозмовника, який викликав шанобливе ставлення і якого треба було звеличити, у деяких випадках іронічно, система пропонувала форми *cantardes, leyerdes, vivierdes*, які походили від колишніх синкопованих других осіб множини. Факт присутності/відсутності синкопи відігравав також естетичну роль.

У цій системі синкопована форма є окремим мовним знаком, наділеним не лише сигніфікантом, а й сигніфікатом, який має своїми референтами окремих осіб. У парадигмі майбутнього суб'єктивного способу староіспанської мови чотири особи однини протиставляються трьом особам множини, одна з яких, *cantáredes*, повинна позначати лише дійсну множину осіб:

Таблиця

Парадигма майбутнього суб'єктивного способу староіспанської мови

1)cantare	
2)cantares	
3)cantardes	іронічне звеличення співрозмовника
4)cantare	
5)cantáremos	
6)cantáredes	позначення дійсної множини осіб, які перебувають біля співрозмовника
7)cantaren	

Таким чином, у парадигмі майбутнього суб'єктивного способу староіспанської мови існувало сім мисленнєвих позначень особи для шести фізичних осіб. Це пояснювалося відсутністю в цій парадигмі знакового розрізнення між першою і третьою особами однини.

Ця мікросистема складається з переходу від найпростішого до найскладнішого елемента – від форми *cantares* до *cantáredes* – перехід від форми дійсної однини до розширеної однини шляхом додавання однієї

фонемі *-d* (*cantares*→*cantardes*) і від форми розширеної однини до множини шляхом додавання іншої фонемі (*cantardes*→*cantáredes*).

І все ж парадигма майбутнього суб'єктивного способу з сімома мисленнєвими особами не змогла усунути етимологічну парадигму, до складу якої входило шість осіб. Одна з причин цього – додаткова особа зазначеної парадигми, яка іронічно звеличувала співрозмовника. "Ця особа базувалася на сигніфіканті, до складу якого більше не входила морфема, характерна для решти форм парадигми" [174, с. 77]. У формі *cantardes* відсутня морфема *-are*, типова для майбутнього суб'єктивного способу дієслів на *-ar*, на основі якої утворювалися всі інші форми цієї парадигми: *cant – are*, *cant – are –s*, *cant – are*, *cant – áre – mos*, *cant – áre –des*, *cant – are – n*. Це стояло на перешкоді структуруванню сукупності форм парадигми.

Важливий момент: якби форми на *-ardes* і *-ierdes* збереглися як такі, що іронічно звеличували співрозмовника, вони були б єдиними у всій дієслівній системі, що пропонують альтернативу позначенню особи, яке виражала друга особа однини. Вони стали б повністю ізольованими в дієслівній системі іспанської мови. Форми на *-ardes*, *-ierdes* утворилися внаслідок синкопи пропарокситонних форм другої особи множини (*cantáredes*, *leyéredes*, *amáredes*). У дієслівній системі стародавньої і класичної іспанської мови такі форми існували і в інших парадигмах: *cantássedes* (форма минулого недоконаного суб'єктивного способу), *cantábades* (форма минулого недоконаного дійсного способу), *cantariades* (форма кондиціонального способу) і *cantárades* (друга форма минулого недоконаного суб'єктивного способу). У всій дієслівній системі іспанської мови лише майбутній суб'єктивний спосіб поєднав у собі ідеальні умови для появи подвійного знакового вираження особи співрозмовника. Як бачимо, синкоповані форми могли або зберегтися або не зберегтися. Однак, попри своє шістсотлітнє існування, вони не змогли утвердитися в іспанській мові.

Окрім наведеної гіпотези Ж.Люке щодо синкопи форм майбутнього суб'єктивного способу, варто згадати той факт, що в другій особі однини вони мали літеру "d", яка підсилювала виразовість звучання слів. Синкоповані форми

на *-rdes* часто траплялися в середньовічній іспанській поезії. Причина активного їх використання полягала, на нашу думку, в віршовій римічній версифікації. За допомогою форм другої особи однини і множини майбутнього суб'єктивного способу з літерою "d", а також аналогічних форм минулого недоконаного суб'єктивного способу поети іспанського середньовіччя мали змогу урівноважити кількість складів у словах двох строф і таким чином досягти рими. Такі приклади характерні для героїчного епосу та поезії ("Cantar de Mio Cid", Gonzalo de Berceo): "*Si vos, assi lo fizieredes e la uentura me fuere conplida*" [234, с. 4], "*Si vieredes yentes venir por connusco yr, Abbat, decildes que preñar el rastro y pienssen*" [234, с. 6], "*Mientra que visquieredes bien se farà lo to*" [234, с. 6], "*Douos la quinta, si la quisieredes Minaya*" [234, с. 7]. Зникнення літери "d" з другої особи однини могло бути зумовлене зменшенням застосування цієї форми у версифікації, тоді як в другій особі множини ця літера надалі використовувалася. Слід також наголосити на оказіональному застосуванні майбутнього суб'єктивного способу в підрядних умовних реченнях після "si" паралельно з вживанням минулого недоконаного суб'єктивного способу. Спостерігався також різнобій у закінченнях другої особи множини: *-ades, -áis, -edes, -éis, -ís*, наприклад: *vengades – vengáis, demandades – demandáis, tenedes – tenéis, venides – venís ; sodes – sois*. Важливим морфологічним явищем у XIII–XIV століттях стала також зміна закінчень теперішнього кондиціонального способу з *-ie* на *-ía* (*podrie – podría, darie – daría*) і явище гіпербатону (*dexarm'yas, poder te ya*).

Загалом, як синкопу звука "e" в другій особі однини майбутнього суб'єктивного способу, так і її зникнення можна пояснити ненормованістю, варіантністю, синкретичністю форм дієслівних способів староіспанської мови. Така ситуація протривала до XV століття, коли парадигма майбутнього суб'єктивного способу більш–менш стабілізувалася. Ще одним поясненням зменшення випадків вживання другої особи однини з *-d-* майбутнього суб'єктивного способу може бути також поступовий перехід іспанської мови до позначення ввічливого звертання до особи на "Ви" та дійсної множинності осіб за допомогою єдиної особи – 2 особи множини (*-ardes, ierdes*).

Таким чином, на нашу думку, синкопа "e" в староіспанській мові і її продовження в XIV–XV століттях свідчили про постійний процес унормовування парадигми не лише форм майбутнього часу, а й суб'єктивного способу.

Визначальною рисою середньоіспанської мови була наявність майбутнього суб'єктивного способу в літературних творах, що нетипово для французької мови. Відомо, що майбутній суб'єктивний спосіб у сучасному іспанському мовленні не вживається, немає також точного його відповідника в латині, суперечливою є і його романська інновація. Існує версія, що походить він від другої форми латинського майбутнього доконаного часу дійсного способу. В староіспанській мові (IX – XII ст.) існували два його типи: 1) для дієслів сильної дієвідміни: *amāre*: *amāvērō*>*amaro* чи *amare*; *amāvērīs*>*amares*; *amāvērit*>*amare*; *amāvērītūs*>*amāremos*; *amāvērītīs*>*amareis*; *amāvērīnt*>*amaren*; 2) для дієслів другої і третьої дієвідміни: *legēre*: *lego* > *leyere*; *legis* > *leyeres*; *legit* > *leyere*; *legimus*>*leyéremos*; *legitis*> *leyereis*; *legunt* > *leyeren*; *partīre*: *partīvērō*>*partiero* або *partiere*; *partīvērīs*>*partieres*; *partīvērit*>*partiere*; *partīvērītūs*>*partiéremos*; *partīvērītīs*>*partiereis*; *partīvērīnt*>*partieren* [20, 143].

Первинними формами першої особи однини були *amaro*, *partiero*, які започаткували походження дієслів середньовічної іспанської мови з закінченням –o: "*Quando yo uxiero de la cibdat, expandiré mis manos e luego se aquedarán los truenos e el pedrisco*" [168, с. 940]. Такі форми траплялися до XIII століття і в нотаріальних текстах XIV століття, де вони оцінюються як архаїчні. У XIV столітті перша особа однини, за аналогією з іншими особами, змінила закінчення –o на –e: *amaro*>*amare*; *partiero*>*partiere* [20, 143], яке стало характерним тільки для майбутнього суб'єктивного способу. На нашу думку, ця зміна відбулася через процес унормування нової парадигми.

Загальноприйнятою на сьогодні вважається інша версія походження майбутнього суб'єктивного способу. Згідно з нею, майбутній суб'єктивний спосіб є певним симбіозом майбутнього доконаного часу дійсного способу і минулого доконаного суб'єктивного способу латини. Отже, ці часи розрізнялися

лише в першій особі однини і використовувалися для вираження ймовірних дій.

Таблиця

Походження майбутнього суб'єктивного способу іспанської мови

Майбутній доконаний час дійсного способу латини	Минулий доконаний суб'єктивний спосіб латини	Майбутній суб'єктивний спосіб іспанської мови
Esse fu- <i>ēr</i> -o fu- <i>ēri</i> -s fu- <i>ēri</i> -t fu- <i>erī</i> -mus fu- <i>erī</i> -tis fu- <i>ēri</i> -nt	Esse fu- <i>ēri</i> -m fu- <i>ēri</i> -s fu- <i>ēri</i> -t fu- <i>erī</i> -mus fu- <i>erī</i> -tis fu- <i>ēri</i> -nt	Ser fuego (fuere) fueres fuere fuéremos fuereis fueren

Вчені зазначають, що майбутній суб'єктивний спосіб не виникав у підрядних реченнях, які залежали від дієслів *dudar, desear, pedir, ordenar*, а також у незалежних реченнях – він фігурував лише в підрядних умови, часу, місця і відносних. Відзначимо, що в дисертації використовується класифікація складнопідрядних речень за синтаксичною функцією. Жіль Люке наводить такі приклади: підрядне речення умови: "*Et si algun huembre hesta carta quisiere crebantar, con Iudas traditor haia part*" [173, с. 113] (*Si algun hombre quisiere transgredir esta carta, con Judas traitor haya parte*) [Кабов А.В.]; часу: "*Et otorgo e prometo que uos dara casa en Sevilla, quando la oviere*" [173, с. 113] (*Otorgo y prometo que os dará casa en Sevilla cuando la tuviere*) [Кабов А.В.]; місця: "*Narbozenes e Besus maditos uayades Per do quier que furdes malditos seades*" [173, с. 114]; відносності: "*Conosçuda cosa sea atodos los omnes qui esta carta vieren, que nos todo conceio*" [173, с. 110] (*Que la cosa sea conocida a todos que vieren esta carta aprobada por todo el concejo*) [Кабов А.В.]. У цих реченнях майбутній

суб'єктивний спосіб ужитий зі значенням ймовірної майбутньої дії, яка могла передувати іншій майбутній дії.

Цікаві приклади застосування майбутнього суб'єктивного способу староіспанської мови містить анонімний твір «Libro de Apolonio» [166] (XIII століття), а саме:

– в підрядних умови: "*Si no fueren aína los unos emendados, otros mucho mayores son luego ayuntados*" [166, с. 54 с,d]; "*... dará de su haber, al qui la tu cabeza le pudiere render*" [166, с. 72с,d]; "*Si estorcer pudieres serás bien aventurado*" [166, с. 70d]. Він виражав майбутню дію, яка передувала іншій майбутній дії, що позначалася майбутнім часом дійсного способу;

– в підрядних відносних, які вводилися відносним сполучником або артиклем, вжитим у ролі прикметника: "*Yo te daré tesoros cuantos tú quisieres, . . . desde aquí te prometo cual cosa tú quisieres*" [166, с. 40 a,d]; "*Cual pleito tú quisieres nos tal te le fagamos*" [166, с. 89 с]; "*El que hubiere seso responda y diga Amen*" [166, с. 656]. Зміст залишається незмінним – позначення ймовірної майбутньої дії;

– в підрядних часу, які зазвичай вводилися сполучником *cuando*: "*Demás, el precio todo, cuando fuere llegado, para la cerca de la villa quiero que seya dado*" [166, с. 87 с,d]; "*Tal homne le depare, cuando mester l'hobiere*" [166, с. 77b]; "*Mas cuando entendieren que tú eres alzado*" [166, с. 102 a]. Як бачимо, семантична риса полягає у вираженні майбутньої дії, яка передує іншій майбутній дії головного речення.

Майбутній суб'єктивний спосіб вживався також після сполучника *después que*, виражаючи майбутню дію, яка передує іншій майбутній дії: "*En tu vida Auras honrra e despues que murieres Ffablaran de tu seso varones e mujeres*" [166, с. 305cd]. Натомість, після сполучника *antes que* використовувався теперішній суб'єктивний спосіб, через позначення вірогідної майбутньої дії, яка не прив'язана до іншої майбутньої дії: "*El sol tornara tiniebra e la luna en sangre, antes que venga el dia del Sennor*" [173, с. 117].

Ще однією сферою застосування майбутнього суб'єктивного способу у староіспанській мові були законодавчі тексти середини XIII століття "*Fuero*

Real" (1254) і "*Siete Partidas*" (1256–1263) [21], складені за правління короля Кастилії та Леона Альфонсо X Мудрого. Він був першим, хто доручив розробити перший у тогочасній Європі збірник законодавчих та правових норм "*Сім Партид*" ("*Siete Partidas*"). Відзначимо також, що збірник написаний іспанською, тобто національною, мовою, тоді як в інших європейських країнах для подібних текстів використовували латину. Альфонсо X Мудрий був одним із тих правителів, які започатковували сучасний демократичний устрій Європи, встановивши єдині для всього населення країни закони. З лінгвістичної точки зору, законодавчі акти надзвичайно насичені формами суб'єктивного способу, зокрема майбутніми гіпотетичними. Їх застосування пояснюється гіпотетичністю скоєння певного злочину або незаконної дії в майбутньому, а також естетичною функцією, зокрема повагою до злочинця та презумпцією невинності в підрядних умови:

– "... *e si aquel yerro le fuere prouado non le deuen dar tan grand pena en el cuerpo ...*" [21, с. 123], "... *e si lo obedeciere, e matare, o fiziere alguno de los yerros sobredichos, deve ende auer pena tambien como el otro que lo mando fazer*" [21, с. 124];

– в підрядних часу: "*E despues que los judgadores ouieren catado acuciosamente todas estas cosas sobredichas, pueden crecer . . .*" [21, с. 134], "*La quarta es, cuando algund rey, o señor de alguna tierra que es fuera de su señorío quisiere al rey dar la tierra donde es señor . . .*" [21, с. 138];

– в підрядних гіпотетичних реченнях: "*E los que fizieren la fiadura de saluo cayan en aquella pena a que se obligaron quando la fizieron*" [21, с. 145], "*Mas aquel que lo tuuiere en guarda deve pechar a la camara del rey la estimacion de la casa*" [21, с. 149], "*Otrosi dezimos que todo ome que rescibiere a sabiendas sieruo que se fuyere a su señor, o lo escondiere, que deve pechar porende cien marauedis de la moneda sobredicha a la camara del rey ...*" [21, с. 150], "*Que aquel que sacare las piedras, e los ladrillos de los monumentos, deve perder la lauor que fiziere con ellos ..*". [21, с. 152].

– в підрядних відносних: "*Otrosi dezimos que qualquier cauallero que desamparare a su señor dentro en el campo, o en hueste, o se fuesse*

a los enemigos ..." [21, с. 130]. Зазначимо, що в іспанській мові в багатьох випадках усного та писемного мовлення (зокрема у наведених прикладах підрядних умови, часу, відносних реченнях) більшою мірою діють закони психології, ніж лінгвістики, тобто, мовці надають великого значення лінгвопсихологічному аспекту мовлення. У наведених реченнях з метою підкреслення гіпотетичності дії вживається саме майбутній суб'єктивний, а не майбутній дійсний спосіб, оскільки скоєння незаконної дії або злочину в майбутньому є гіпотетичним, а не безсумнівним.

Таким чином, своєрідність майбутнього суб'єктивного способу середньоіспанської мови полягала не лише в його неспроможності бути центром незалежного або головного речення, а й у тому, що він виражав дію, яка передувала події головного речення. Ця властивість, яка не була визначальною для жодної іншої форми іспанського дієслова, надала майбутньому суб'єктивному способу статусу семантичної винятковості, що могло стати причиною його зникнення.

З XVI століття майбутній суб'єктивний спосіб в іспанській мові поступово зникає, що пояснюється рядом причин і фактів:

– за даними Гейварда Кеністона (Hayward Keniston), викладеними у праці "Синтаксис кастильської прози. Шістнадцяте століття" ("The Syntax of Castilian Prose. The Sixteenth century") [154], у першій і другій половині XVI століття суттєво зменшилася кількість випадків вживання форми майбутнього суб'єктивного способу, порівняно з теперішнім дійсним способом у підрядних умовних реченнях: 34% – в першій половині століття, 19% – в другій. Герман де Гранда (German de Granda) [135] і Рафаель Лапеса [160] відзначають, що вживання майбутнього суб'єктивного способу збереглося лише на Канарських островах, в Санто-Домінго, на Кубі, в Пуерто-Ріко і на атлантичному узбережжі між Панамою та Венесуелою. Герман де Гранда пояснює виживання цієї форми як можливий наслідок виникнення в так званій "ангільській період" (між 1492 і 1535 роками) мовного осередку в місті Санто-Домінго (тепер столиця Домініканської республіки), який відображав мовні традиції кінця XV–початку XVI століття, коли форма майбутнього суб'єктивного способу була ще

життєздатною. У той час іспанська мова інших районів Америки зазнала впливу мовних інновацій європейського варіанту. Цієї точки зору дотримується і Жіль Люке [175], який, проаналізувавши тексти, наближені до народної мови, дійшов висновку, що вживання майбутнього суб'єктивного способу зазнає відчутного скорочення з XVI століття. Особливо це помітно в мові різних суспільних прошарків. Хав'єр Ерреро Руїс де Лойсага (Javier Herrero Ruiz de Loizaga) [168] також вказує на різке зменшення вживання майбутнього суб'єктивного способу, особливо в підрядних умовних реченнях (10,52%). Проте, це не означає швидкого його зникнення. Ця форма застосовуватиметься ще у XVII–XVIII століттях не лише в писемному варіанті іспанської мови, а й у спілкуванні освічених прошарків населення. Особисті уподобання відіграють неабияку роль у його застосуванні. Майбутній суб'єктивний спосіб істотно переважає теперішній у підрядних умовних реченнях в текстах, написаних близько 1530 років.

І все ж, попри різке падіння вживання форми майбутнього суб'єктивного способу в писемній мові другої половини XVI–на початку XVII століття, її застосування аж ніяк не можна назвати залишковим. В своєму дослідженні про підрядні речення з можливою та нереальною умовою в XV–XVII століттях В'ячеслав Новіков (Wiaczeslaw Nowikow) [208] відзначає, що схема умовного речення, в якому з'являється форма майбутнього суб'єктивного способу, займає доволі стабільну позицію в період між 1445 і 1662 роками. Пропорції її вживання залишаються постійними до 1600–1620 років. У 1620–1662 роках кількість випадків вживання зазначеної форми зменшується майже удвічі.

У ході нашого дослідження ми виявили чотири аспекти причин зменшення випадків застосування суб'єктивного способу:

1. Прагматичний аспект. Гіпотетична дія виражається рідше, ніж майбутня, для висловлення якої вживався майбутній дійсний спосіб.

2. Семантичний аспект. Семантика теперішнього суб'єктивного способу дозволяла розкривати гіпотетичну майбутню дію.

3. Синтаксичний аспект. Майбутній суб'єктивний спосіб використовували тільки в певних видах підрядних речень (умови, місця, часу, відносних реченнях) та у підрядних реченнях текстів законодавчого характеру.

4. Морфологічний аспект. Факт збігу деяких форм парадигми майбутнього суб'єктивного способу (1 особи однини – *cantare*, 1 особи множини – *cantáremos*, 2 особи множини – *cantareis*) з відповідними формами майбутнього дійсного способу (*cantaré*, *cantaremos*, *cantaréis*) спричинив конкуренцію між ними. Хоча діакритичні знаки виконували свою розрізнявальну функцію, маркуючи наголос певного складу дієслова, в усному та писемному мовленні користувачі могли переплутувати форми.

Активізація процесу повної відмови від застосування майбутнього суб'єктивного способу, окрім випадків його збереження в певних фразеологічних виразах та приказках ("*sea lo que fuere*", "*adonde fueres haz lo que vieres*"), відбулася в другій половині XVIII століття. Р.Еберенц [116] вказує на одиничні випадки його застосування в творах Рамона де Ла Круса (Ramón de la Cruz) [93], написаних народною мовою (майбутній суб'єктивний спосіб замінений теперішнім часом), і на повну відсутність його вживання в творі визначного представника літератури кінця XVIII–початку XIX століття Фернандеса де Моратіна (Fernández de Moratín) "*La Comedia Nueva*" (1797) [204]. Як свідчать дослідження, в цю епоху майбутній суб'єктивний спосіб використовували за залишковим принципом. Проте, той факт, що Моратін не застосував майбутнього суб'єктивного способу в своєму творі "*La Comedia Nueva*", не означає, що він взагалі відмовився від цієї форми. В деяких своїх творах – "*El sí de las niñas*" [204], "*La petimetra*" [204] або "*Epistolario*" [204] – Моратін використовував лише дві форми майбутнього суб'єктивного способу: *fuere* і *hubiere*. Приклад з п'єси "*El sí de las niñas*" [204]: "*Sea quien fuere, no me la quitará*" [204, с. 233]. Хоча Рамон де Ла Крус [93] не дуже часто вдавався до цієї форми, проте, вживав він її різноманітніше (*cumpliere*, *cupiere*, *debiere*, *dijere*, *pareciere*, *pudiere*, *quisiere*, *saliere*, *siguiere*, *sucediere*, *viniere*, *tuviere*). В цей період, коли майбутній суб'єктивний спосіб завершував своє існування, скорочувалася не лише кількість контекстів, в яких він уживався, а й набір

дієслівних форм, який звузився до двох найчастотніших допоміжних – *hubiere*, *fuere*. Вони є складовою іншої структурної форми – майбутнього доконаного суб'єктивного способу, який в різні періоду розвитку іспанської мови виражав закінчену майбутню дію: "*Si no dijeres la verdad de lo que te fuere preguntado*" [227, с. 81], "*Si esti tal decreto por ti fuere falssado*" [234, с. 106]. Для Фернандеса де Моратіна, форма майбутнього суб'єктивного способу була лише рудиментом XVII століття.

На думку деяких сучасних науковців – Хуана Санчеса Мендеса (Juan Sánchez Méndez) [233], Фонтанели де Вайнберг (Fontanella de Weinberg) [124] – майбутній суб'єктивний спосіб значно частіше застосовувався в країнах Латинської Америки, ніж в Іспанії. Одне із пояснень цього явища – пізніше завоювання певних її регіонів, а також ізоляваність культури від Іспанії та артикуляційна незручність вимови.

Отже, форма майбутнього суб'єктивного способу мала доволі однорідну інтенсивність вживання в однорідних контекстах протягом усього Середньовіччя. Збільшення кількості випадків застосування конкуруючої форми теперішнього суб'єктивного способу в підрядних реченнях часу спостерігається з другої половини XVI століття. На початку XVI століття, за спостереженнями Жіля Люке [175], зменшилося вживання майбутнього суб'єктивного способу в розмовній мові найнижчих соціальних прошарків. Згідно з даними Гейварда Кеністона [154], в другій половині XVI століття констатується зменшення застосування цієї форми на письмі, яке не особливо помітне в XVII–першій половині XVIII століття. У другій половині XVIII століття її вживання відчутно скорочується, а в XIX столітті вона стає абсолютно залишковою. Найвірогіднішим поясненням збереження форми майбутнього суб'єктивного способу в писемній мові до початку XVIII століття є підтримка з боку мовної норми освічених мовців. Якщо це пояснення правильне, то хронологія поступового скорочення її вживання в європейському і латиноамериканському варіанті іспанської мови суттєво не різнитиметься.

Таким чином, зникнення форми майбутнього суб'єктивного способу з парадигми іспанських дієслів стало наслідком слабкої семантичної позиції,

в якій вона перебувала у всіх контекстах свого вживання, будучи змушеною конкурувати з іншими дієслівними формами. Свою роль відіграла і корелятивна семантика з іншими дієслівними формами, які могли замінити майбутній суб'єктивний спосіб у висловленні (йдеться про теперішній час суб'єктивного способу).

Семантику та функціонування суб'єктивного способу в законодавчих документах досліджували багато вчених, у тому числі Кастейон Алкала Ераклія (Castellón Alcalá Heraclia) у праці "Сучасне використання адміністративного мовлення. Нещодавні підходи до вивчення" (Empleos actuales del lenguaje administrativo. Enfoques recientes de estudio) [74], Медіна Гарсія Крістіна (Medina García Cristina) у праці "Наближення до нотаріальної мови середини XIV століття: морфосинтаксична характеристика одного розпорядження" ("Aproximación al lenguaje notarial de mediados del siglo XIV : caracterización morfosintáctica de un mandato") [191], Елена де Мігель (Miguel E. De) у праці "Юридично-адміністративний текст: аналіз міністерського наказу" ("El texto jurídico-administrativo : análisis de una orden ministerial") [197], Зорана Міліцевич (Milicevic Z.) у монографії "Моделі речень в адміністративній мові" ("Modelos oracionales en el lenguaje administrativo") [198], Сола Гардел (Solà Gardell A.) у розвідці "Від договорів до конституції" ("De los Tratados a la Constitución") [239], Даніель Фахардо (Fajardo D.) "Майбутній суб'єктивний спосіб" ("Colaboraciones. El futuro de subjuntivo") [119].

Підсистема жанрів у законодавчих документах є різноманітна: закон, законодавчий акт, статут, кодекс, конституція, заява, контракт, наказ, резолюція та ін. Такого роду тексти здебільшого містять певні приписи, накази до виконання – це пояснюється тим, що ці тексти готуються працівниками різних адміністративних органів.

Звісно, що французькі й іспанські законодавчі та адміністративні документи мають свої граматичні та лексичні характеристики, проте одна риса для них є спільною, а саме суворість схем – зразків та семантичних ознак, яким

притаманні чіткі граматичні конструкції, що надають статизму та мовної недоторканності цьому виду текстів.

Невід'ємною складовою цих текстів в обох мовах є суб'єктивні способи. В іспанській мові склалася традиція використання особливої майбутньої форми суб'єктивного способу для позначення гіпотетичної дії, яка містить експліцитний нюанс великої ймовірності свого здійснення. Відомо, що такого нюансу потребують і будь-які інші законодавчі акти. Попри це, в останні десятиліття майбутній суб'єктивний спосіб почав архаїзуватися, його місце активно займає минулий недоконаний суб'єктивний спосіб, здатний виразити майбутній час у минулому, замінюючи, таким чином, умовний спосіб "potencial" (наприклад, *pudiera* замість *podría*). Однак в минулому недоконаному суб'єктивному способі відсутній нюанс гіпотетичної майбутньої дії, притаманний майбутньому суб'єктивному способу. Окрім вказаних форм суб'єктивного способу, у законодавчих текстах використовуються також минулий доконаний, теперішній та давноминулий суб'єктивні способи.

Матеріалом дослідження для цього підрозділу послужили такі джерела: 1) Марей А.В. Язык права средневековой Испании: От Законов XII Таблиц до Семи Партид [21]; 2) Constitución Española 1978, Oficina de Información Diplomática, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1994 [88]. Приклади законодавчого та адміністративного мовлення почерпано з наступних середньовічних джерел: "Fuero Real" (1256–62) [21], "Siete Partidas" (1256–65) [21].

У законодавчих текстах іспанською мовою, як уже зазначалося, використовується п'ять форм суб'єктивного способу. Одна з них, майбутня форма оказіонально присутня в писемній та розмовній мові і характерна для редакцій законів з метою уточнення необхідних часових нюансів. В законодавчому мовленні вона зберігається її ще й тому, що існує чимало стійких словосполучень за її участю: *si procediere; si hubiere lugar; cuando estimare oportuno; si no comparecieren* [197, с. 2].

Думки законодавців та мовознавців щодо необхідності використання майбутнього суб'єктивного способу в законодавчих текстах розходяться. "Одні виступають за збереження цієї форми та за її ширше застосування. Інші,

посилаючись на норми підручника "Manual de estilo del lenguaje administrativo", виданого міністерством державного управління Іспанії, який вказує на необхідність заміни майбутнього суб'єктивного способу на теперішній дійсний або суб'єктивний способи, виступають проти її застосування" [239, с. 2]. На нашу думку, функціонування майбутнього суб'єктивного способу в законодавчих текстах виділяє цей стиль мови, надає йому самобутності та чіткості, на відміну від теперішнього суб'єктивного та дійсного способів, які, крім того, присутні в художньому стилі мови. Прочитавши уривки двох видів текстів (законодавчого та художнього), мовець одразу зрозуміє, який з них належить до законодавчого, оскільки його експліцитним маркером є майбутній суб'єктивний спосіб.

Вся проблема полягає в обранні єдиної точки зору: або майбутній суб'єктивний спосіб продовжує систематично застосовуватися, дотримуючись кращих традиції іспанських законодавчих текстів, або його замінюють «семантичні спадкоємці» (теперішній дійсний або суб'єктивний спосіб), як це пропонує "Manual de estilo del lenguaje administrativo". Сьогодні ж, у багатьох іспанських законодавчих текстах спостерігається певний різнобій у вживанні вищезазначених форм, а саме змішування їх, замість застосування однієї норми. Зрештою, виживання майбутнього суб'єктивного способу в сучасному законодавчому мовленні пояснюється багатовіковою традицією його використання. Доцільно підкреслити, що для юридичного мовлення характерне збереження архаїчних сталих структур, до складу яких входить майбутній суб'єктивний спосіб.

Застосування великої кількості форм суб'єктивного способу пояснюється нагромадженням підрядних речень, з огляду на значних обсяг параграфів законодавчих текстів, для вказання всіх нюансів, можливостей і винятків; ще одна причина полягає в настановчому та інформативному характері таких текстів, що й зумовлює появу дієслів, які вимагають вживання суб'єктивного способу (*disponer, precisar, convenir, ser necesario* тощо).

Семантичні та функціональні особливості суб'єктивного способу найкраще розкриваються на конкретних прикладах іспанських законодавчих текстів. Суб'єктивний спосіб зазвичай функціонує в підрядних додаткових

волюнтативних, підрядних обставинних умови, часу, способу дії, мети, причини. Їх застосування добре простежується на прикладі конституції Іспанії 1978 року та деяких адміністративних документів:

– Підрядні волюнтативні речення: "*Para la validez de dicha iniciativa será preciso, además, que la decisión del Organo Foral competente sea ratificada, por referéndum expresamente convocado al efecto, y aprobado por mayoría de los votos válidos emitidos*" [88, с. 119], "*A los tres años de la elección por vez primera de los miembros del Tribunal Constitucional se procederá por sortes para la designación de un grupo de cuatro miembros de la misma procedencia electiva que haya de cesar y renovarse*" [88, с. 122]. Індикаторами волюнтативних речень та селекторами прихильної точки зору є вирази *ser preciso, procederse*. Вони акцентують увагу читача на необхідності та обов'язковості виконання приписів конституції.

– У підрядних умови найчастіше використовуються майбутній та минулий недоконаний суб'єктивні способи: "*...entendiéndose que todo licitador acepta como bastante la titulación existente, y que las cargas o gravámenes anteriores y los preferentes, si los hubiere, al crédito del actor, continuarán subsistentes*" [198, с. 7], "*Si por fuerza de causa mayor no se pudieren celebrar las subastas en el día señalado, se celebrarán en el inmediato día hábil que se pudiere*" [198, с. 7], "*A tuerto matando un ome a otro si el matador fuere cauallero, o otro fidalgo deue ser desterrado para siempre en alguna ysla*" [21, с. 126]. Майбутній суб'єктивний спосіб позначає гіпотетичну майбутню дію, яка міститься в головному реченні з *si*.

У підрядних умови з'являються також минулий недоконаний суб'єктивний спосіб: "*Si no hubiera acuerdo, entre ambas, se intentará obtenerlo mediante la creación de una Comisión de composición paritaria de Diputados y Senadores, que presentará un texto que será votado por el Congreso y el Senado*" [88, с. 115]; давноминулий суб'єктивний спосіб: "*Los organismos provisionales autonómicos se considerarán disueltos si el organismo no hubiera ejercido el derecho que le reconoce la disposición transitoria primera en el plazo de tres años*" [88, с. 120].

– Підрядні часу: "*Los territorios que en el pasado hubiesen plebiscitado afirmativamente . . . podrán proceder inmediatamente en la forma que se prevé en el apartado 2 del artículo 148, cuando así lo acordaren, por mayoría absoluta, sus*

órganos preautonómicos colegiados superiores, comunicándolo al Gobierno" [88, с. 118], *"...se dictaminarán por el orden de entrada en aquella, y el plazo de dos meses a que se refiere el artículo 151 empezará a contar, desde que la Comisión termine el estudio del proyecto o proyectos de que sucesivamente haya conocido"* [88, с. 120], *"Esso mismo dezimos que seria del loco, o del furioso, o del desmemoriado que lo non pueden acusar de cosa que fiziesse mientras que le durare la locura"* [21, с. 123]. Отже, в законодавчих текстах для позначення часу виконання певної дії переважно застосовуються сполучники *cuando, desde que*. Після них може вживатися теперішній, минулий недоконаний, або майбутній суб'єктивні способи. Селекторами прихильної точки зору у наведених реченнях є дієслова в дійсному способі (*podrán, se dictaminarán*), які повідомляють про напрям діяльності законодавчих органів з настанням певного моменту часу.

– Підрядні способу дії: *"Las Cámaras que han aprobado la presente Constitución asumirán, tras la entrada en vigor de la misma, las funciones y competencias que en ella se señalan, respectivamente, para el Congreso y el Senado, sin que en ningún caso su mandato se extienda más allá del 15 de junio de 1981"* [88, с. 121], *"Por haber resultado desconocida la persona que se relaciona en el último domicilio conocido, sin que, por ello haya podido practicarse en el mismo la resolución de esta Subdelegación del Gobierno sobre Cédula de Inscripción . . ."* [74, с. 192]. У законодавчих текстах підрядні способу дії вказують на обмежувальні позиції, які не дають змоги в повному обсязі реалізуватися дії головного речення. Таким чином, селекторами позитивної точки зору є дієслова головних речень (*asumirán, se relaciona*), які встановлюють межі, в яких може діяти громадянин.

– Підрядні мети: *"La Mesa de las Infraestructuras de Almería se ha sumado a una campaña de recogida de firmas para que los ciudadanos expresen su conformidad con los objetivos del Plan Hidrológico Nacional..."* [74, с. 198], *"El expediente se encuentra a su disposición en esta Oficina durante 10 días hábiles . . . con el fin de que pueda consultarlo y alegar lo que entienda conveniente..."* [74, с. 199]. Підрядні мети відкривають для своїх адресатів нову можливість для дій. У наведених прикладах обирається позитивне семантичне спрямування, адже закон має сприяти діяльності громадянина, а не перешкоджати їй. Селекторами

цього спрямування виступають дієслова головних речень (*se ha sumado, se encuentra*).

– Підрядні причини: "*En tanto en cuanto pudiera conservar alguna vigencia, se considera definitivamente derogado el Real Decreto de 25 de octubre de 1839...*" [88, с. 123], "*Queda derogada la Ley 1/1977, de 4 de enero, para la Reforma política, así como, en tanto en cuanto no estuvieran ya derogadas por la anteriormente mencionada Ley [...] todas ellas modificadas por la Ley Orgánica del Estado de 10 de enero de 1967...*" [88, с. 122–123]. Головні речення вказують на законодавчий факт, який визнається на офіційному рівні. У даних прикладах селекторами є дієслова (*se considera derogado, queda derogada*).

Отже, семантичною особливістю суб'єктивних способів французької й іспанської мов у законодавчих текстах є потенційна двозначність для подолання якої використовуються уточнюючі елементи контексту, а також за допомогою дієслова-селектора обирається загальний зміст висловлення. Іспанський суб'єктивний спосіб здатний передати більше нюансів значення, притаманних законодавчим текстам, ніж його французький відповідник. Це пояснюється тим, що французька мова пішла по іншій лінії розвитку дієслівної системи – з'являлися "семантичні спадкоємці" (теперішній суб'єктивний спосіб) маловживаних форм суб'єктивного способу (майбутньої, давноминулої), тоді як іспанська мова свою дієслівну систему не змінювала і користувалася тими ж дієслівними способами і формами, що і в попередні періоди свого розвитку (майбутній, минулий, давноминулий суб'єктивні способи).